

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кафедра міжнародних відносин

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Освітня програма 291.00.01 «Суспільні комунікації»

**МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему:
РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У ПОЛІТИЦІ МИРУ АФРИКАНСЬКОГО
СОЮЗУ**

**Студентки 2 курсу
денної форми навчання
Хвостової Тетяни Віталіївни**

**Науковий керівник:
доктор іст. наук, доцент
Яблонський В. М.**

Київ – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження	8
1.2. Методологія дослідження	12
1.3. Понятійно-категоріальний апарат	15
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ РЕЛІГІЇ У КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЯХ	
АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ	24
2.1. Релігія як елемент публічної дипломатії в міжнародних відносинах ...	24
2.2. Африканський Союз і комунікаційні стратегії: концепція та реалізація	33
2.3. Вплив релігійних наративів на миротворчу діяльність і соціальну згуртованість.....	48
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ КЕЙСІВ ВИКОРИСТАННЯ	
РЕЛІГІЇ У ПОБУДОВІ МИРУ	53
3.1. Релігійна комунікація у миротворчих місіях Африканського Союзу (на прикладі Центральноафриканської Республіки, Кенії, Нігерії)	53
3.2. Роль релігійних організацій у співпраці з Африканським Союзом.....	66
3.3. Виклики інтеграції релігії у миротворчі ініціативи	80
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	94

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

АС	Африканський Союз
АТР	Африканська традиційна релігія
ЄС	Європейський Союз
ДР Конго	Демократична Республіка Конго
ЗМІ	Засоби масової інформації
НУО	Неурядові організації
ОАЄ	Організація Африканської Єдності
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПАР	Південно-Африканська Республіка
ПВК	Приватна військова компанія
США	Сполучені Штати Америки
УВКБ ООН	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
ФКТ	Федеральна столична територія Абуджі
ЦАР	Центральноафриканська Республіка
ЦСР	Цілі сталого розвитку
ЮНЕСКО	Організація ООН з питань освіти, науки і культури
ЮНІСЕФ	Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй
ААСС	Всеафриканська конференція церков
АСRL	Африканська рада релігійних лідерів
AGA	Архітектура належного врядування Африканського Союзу
APSA	Африканська архітектура миру й безпеки
AU-IFDF	Платформа міжрелігійного діалогу Африканського Союзу
CIA	Центральне розвідувальне управління США
COMESA	Спільний ринок Східної та Південної Африки

EAC	Співтовариство Східної Африки
ECOWAS	Економічне співтовариство країн Західної Африки
FECCLANA	Співдружність християнських рад і церков Великих озер та Африканського Рогу
IDFP	Форум міжрелігійного діалогу заради миру
IGAD	Міжурядовий орган з питань розвитку в Східній Африці
IMC	Міжконфесійний центр медіації
KAICIID	Міжнародний центр міжрелігійного та міжкультурного діалогу імені короля Абдалли
LPC	Локальні миротворчі комітети
MISCA	Міжнародна місія з підтримки ЦАР під проводом Африканського Союзу
NCCK	Національна рада церков Кенії
NIREC	Нігерійська міжрелігійна рада
PCRC	Міжконфесійна платформа Центральноафриканської Республіки.
PSC	Рада миру й безпеки Африканського Союзу
SUPKEM	Верховна рада мусульман Кенії.
UNDP	Програма розвитку ООН
WCC	Всесвітня рада церков

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Тема магістерської роботи «Релігійний чинник у політиці миру Африканського Союзу» є актуальною у контексті сучасних глобальних викликів. Проблематика релігійного виміру миротворчих процесів в Африці набуває особливої значущості на тлі затяжних конфліктів, крихких політичних транзитів, міжетнічної та міжрелігійної напруги, а також поширення дезінформації та мови ворожнечі. Африканський Союз (АС), що позиціонує себе як «нормативна сила» континенту, дедалі частіше інтегрує релігійні організації, лідерів думок та відповідні наративи до своїх комунікаційних стратегій і миротворчих ініціатив. Релігія в африканських суспільствах виконує не лише духовну, але й суспільно-політичну функцію – слугує каналом довіри, соціальної мобілізації, медіації та легітимації рішень. Водночас використання релігійних аргументів і символів може посилювати поляризацію суспільства, зокрема міжетнічних та міжрелігійних відносин, якщо комунікація здійснюється нерелексивно або маніпулятивно.

На перетині публічної дипломатії, безпекових студій та комунікаційної політики дана тема дозволяє виявити, за яких умов релігія стає ресурсом побудови миру, соціальної згуртованості та ефективної взаємодії із суспільствами, а коли – чинником ризику ескалації.

Наукова й практична актуальність дослідження підкріплюється дефіцитом систематизованих емпіричних розвідок, що поєднують аналіз наративів, інституційних механізмів АС і порівняння конкретних кейсів (ЦАР, Кенія, Нігерія) в єдиній теоретико-методологічній рамці.

Актуальність теми також зумовлена глобальним інтересом до міжрелігійного діалогу як чинника міжнародної стабільності. Досвід Африканського Союзу у використанні релігії як інструменту миротворчості може бути корисним для інших регіонів світу, що стикаються з подібними викликами. Крім того, аналіз цього досвіду допомагає зрозуміти, які стратегії є найефективнішими, і адаптувати їх до інших контекстів.

Об’єктом дослідження є миротворча політика Африканського Союзу.

Предметом дослідження є роль релігійних інституцій, лідерів, символів та наративів у миротворчої діяльності АС.

Мета роботи – системний аналіз того, як і з якими результатами Африканський Союз інтегрує релігію у свою миротворчу політику, спираючись на сучасні теоретико-методологічні підходи та конкретні емпіричні кейси (наприкладі Центральноафриканської Республіки, Кенії та Нігерії).

Відповідно до поставленої мети дослідження виділено наступні дослідницькі завдання:

- дослідити стан наукової розробки проблеми та окреслити джерельну базу;
- розкрити роль релігії як елементу публічної дипломатії у міжнародних відносинах;
- здійснити аналіз комунікаційних стратегій Африканського Союзу, зокрема їх концепції та інструментів;
- проаналізувати вплив релігійних наративів на миротворчу діяльність АС і на соціальну згуртованість у конфліктних та постконфліктних суспільствах;
- провести аналіз практичних кейсів;
- проаналізувати інтеграцію релігійного чинника в миротворчі ініціативи АС;
- визначити перспективні напрями подальших досліджень.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що вона поєднує підходи публічної дипломатії та миротворчості для кращого розуміння ролі релігійного чинника в миротворчих процесах Африканського Союзу. У роботі показано, як релігійні символи й дискурси інтегруються в комунікаційні стратегії АС та за яких умов відповідні наративи сприяють деескалації конфліктів і зміцненню довіри в суспільствах. Отже, дослідження розширює

теоретичну базу знань щодо впливу нетрадиційних чинників на безпеку та створює фундамент для подальших академічних досліджень цієї теми.

Практичне значення полягає у систематизації та аналізі досвіду інтеграції релігійного чинника в миротворчі ініціативи Африканського Союзу. Аналітичний огляд прикладів взаємодії АС з релігійними структурами створює інформаційну базу, що може використовуватися при підготовці навчальних програм і підвищенні кваліфікації фахівців у галузі міжнародних відносин. Отримані результати також можуть слугувати відправною точкою для подальших наукових досліджень та сприяти формуванню практичних рекомендацій щодо взаємодії релігії й політики миру на міжнародному рівні.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновку, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи – 109 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Дослідження ролі релігії у взаємодії Африканського Союзу з суспільствами та в його політиці миру є новою, проте швидко зростаючою галуззю міждисциплінарного наукового пошуку, що перебуває на перетині міжнародних відносин, комунікаційних студій, релігієзнавства та безпекових студій. Попри зростаючий інтерес світової наукової спільноти до ролі релігії у конфліктах та миротворчості на африканському континенті, ця проблематика залишається недостатньо вивченою, що створює простір для подальших досліджень.

Теоретичні засади дослідження формувалися поступово, відображаючи еволюцію наукового розуміння релігії як актора міжнародних відносин. Ця традиція бере початок задовго до сучасних студій публічної дипломатії, однак у межах теорії міжнародних відносин важливим етапом стала концепція «м'якої сили», запропонована американським ученим Джозефом Наєм у праці «Soft Power: The Means to Success in World Politics». Він показав, що культура, цінності та ідеї здатні впливати на міжнародні відносини не менш ефективно, ніж військова міць (Nye, 2004). В українській політичній науці теоретичні аспекти «м'якої сили» у світовій політиці ґрунтовно проаналізував Микола Капітоненко (Капітоненко, 2010). Ця теорія відкрила простір для розуміння релігії як важливого інструменту впливу, що згодом було розвинуто у дослідженнях геополітики релігійної м'якої сили (Mandaville, 2023).

Подальший розвиток концепції релігії як політичного актора відбувся у працях Джонатана Фокса, який систематизував розуміння того, як релігійні чинники структурують конфлікти та міжнародну політику (Fox, 2006). Паралельно соціолог Хосе Казанова у своїй класичній праці обґрунтував концепцію «публічної релігії», довівши, що релігія не зникає у процесі модернізації, а набуває нових форм взаємодії зі світською політикою

(Casanova, 1994). В українському науковому дискурсі феномен повернення релігії у глобальну політику та її вплив на міжнародні відносини детально розглянуто у працях Віктора Єленського (Єленський, 2013), Олександра Сагана (Саган, 2010) та колективній монографії за редакцією Миколи Палінчака (Палінчак та ін., 2015). Важливий внесок у розуміння амбівалентної природи релігії зробив Скотт Епплбі, який обґрунтував, що сакральне може бути як джерелом насильства, так і потужним ресурсом для примирення (Appleby, 2000). Ця теза стала ключовою для африканських досліджень. Концепція віро-заснованої дипломатії (faith-based diplomacy) була систематизована у працях, що розглядають релігію та безпеку як новий нексус у міжнародних відносинах, де релігійні актори виконують роль посередників на рівнях track-two та track-three дипломатії (Seiple & Hoover, 2004). Питання взаємодії церкви та держави як партнерів, а також комунікаційні виклики церков в інформаційному суспільстві висвітлювали українські автори Антоній Паканич (Антоній, 2017) та Юрій Чорноморець (Чорноморець, 2012).

Африканські студії релігії та миротворчості отримали новий імпульс завдяки масштабним проектам останнього десятиліття. Ключовою віхою стала фундаментальна праця під редакцією Сюзан Кілонзо, Езви Чітандо та Джозіа Тарусаріри, яка представила комплексний аналіз того, як релігійні інституції впливають на процеси примирення та розвитку в Африці (Kilonzo et al., 2023). Автори, зокрема Тарусаріра, розглядають релігійно-політичний нонконформізм та примирення, підкреслюючи роль релігійних спільнот у побудові мостів між конфліктуючими групами (Tarusarira, 2019). Значна увага в сучасній науковій літературі приділяється також гендерним аспектам миротворчості. Праці під редакцією Лін Аффі, Лауре Тоннессен та Емілі Тріпп, а також дослідження Сюзан Гейворд і Кетрін Маршалл висвітлюють роль жінок у релігійній миротворчості, яка часто залишається невидимою, але є критично важливою для стійкості мирних процесів (Affi et al., 2021; Hayward & Marshall, 2015).

Кейс-специфічні дослідження надають емпіричне підґрунтя для розуміння практичної реалізації релігійного компонента. Центральноафриканська Республіка (ЦАР) стала об'єктом аналізу в контексті ролі місцевих релігійних лідерів у вирішенні конфліктів (Humenberger, 2018), а також у новітніх дослідженнях, що ставлять питання про здатність віро-заснованої миротворчості знижувати рівень насильства між християнськими та мусульманськими громадами (Newey, 2024). Щодо Кенії, науковці аналізують еволюцію ролі релігійних інституцій від мовчазної релігійності до активного сприяння постконфліктному примиренню (Kilonzo, 2009; Githigaro, 2012). Сучасні дослідження також фокусуються на ролі ісламських мереж у миротворчості та протидії терору в Кенії (Kahumbi, 2023), а також на діяльності традиційних лідерів у пошуках сталого миру (Ramadhan, 2023).

Нігерійський контекст, де релігійні та етнічні ідентичності тісно переплетені, широко представлений у літературі. Дослідники аналізують державну легітимність у контексті повстання «Боко Харам» (Adesoji & Alimi, 2020), етнорелігійні конфлікти та пошук національної ідентичності (Agbibo, 2013), а також трансформаційний потенціал релігійної медіації (John, 2023). Окрему увагу приділено інституційним механізмам, таким як Нігерійська міжрелігійна рада (NIREC) та державні інституції миротворчості, які стикаються з викликами бандитизму та екстремізму (Kew, 2021; Barnett & Rufa'i, 2021). Проблема конфлікту між фермерами та скотарями, що часто набуває релігійного забарвлення, також ґрунтовно висвітлена у звітах аналітичних центрів (International Crisis Group, 2017).

Важливою теоретичною рамкою є африканська філософія миру. Клаудія Аппія-Томпсон систематизувала концепції миру та трансформації конфліктів в африканській релігійній філософії, обґрунтувавши унікальність автохтонних підходів (Appiah-Thompson, 2020). Тадіос Єрокун та Адедеджі Оні проаналізували діалог між африканською традиційною релігією та християнством, показавши етичні можливості для співпраці (Yerokun & Oni,

2025). Також досліджується переосмислення екуменічної теології в контексті просування Порядку денного 2063 Африканського Союзу (Anthony, 2025).

Джерельна база дослідження включає офіційні документи Африканського Союзу, такі як «Порядок денний 2063» (African Union, 2015) та дорожня карта ініціативи «Заглушити зброю» (African Union, 2016). Важливими є також документи Ради миру та безпеки АС, зокрема комюніке щодо стратегічної комунікації та превентивної дипломатії (African Union Peace and Security Council, 2021).

Діяльність релігійних організацій як партнерів АС відображена у стратегічних планах Всеафриканської конференції церков (All Africa Conference of Churches, 2024) та звітах про огляд Форуму міжрелігійного діалогу АС, підготовлених спільно з Центром діалогу KAICIID (Mills & Eze, 2024; KAICIID, 2024). Емпіричні дані про релігійну свободу та конфлікти містяться у звітах Комісії США з міжнародної релігійної свободи (United States Commission on International Religious Freedom, 2023; 2025).

Джерельна база дослідження охоплює:

- Офіційні документи Африканського Союзу (стратегічні рамки, комюніке Ради миру і безпеки, звіти департаментів, резолюції);
- Релігійні документи та заяви (позиційні документи AACC, ACRL, заяви міжконфесійних платформ);
- Академічну літературу (монографії, статті у рецензованих журналах, колективні томи);
- Звіти міжнародних організацій (ООН, UNDP, міжнародних НУО);
- Матеріали медіа та громадянського суспільства;
- Кейс-специфічні джерела про конфлікти у ЦАР, Кенії, Нігерії.

Проте прогалини у науковій літературі залишаються суттєвими. По-перше, бракує систематизованих компаративних досліджень, які аналізували б релігійну комунікацію АС у різних кейсах у межах єдиної теоретико-методологічної рамки. Більшість праць розглядають окремі країни ізольовано. По-друге, недостатньо розроблені методи аналізу релігійних наративів у

стратегічній комунікації міжнародних організацій. По-третє, мало досліджень присвячено критичному аналізу ризиків інструменталізації релігії та можливих негативних наслідків залучення релігійних акторів до політичних процесів. По-четверте, слабо висвітлена специфіка африканських моделей комунікації та їхній зв'язок з автохтонними філософіями типу ubuntu.

Отже, дослідження спирається на міждисциплінарну джерельну базу, що поєднує теоретичні праці, офіційні документи та емпіричні дослідження, дозволяючи здійснити комплексний аналіз ролі релігії у взаємодії з суспільствами та побудові миру Африканського Союзу. Однак, в науковій літературі все ще бракує систематизованих компаративних досліджень, які б поєднували аналіз інституційної взаємодії АС з релігійними акторами та критичну оцінку ефективності таких ініціатив у різних конфліктних зонах. В українському науковому середовищі тема є абсолютно новою і не вивченою. Саме ці прогалини визначають актуальність пропонованого дослідження.

1.2. Методологія дослідження

Дане дослідження спирається на комплексний методологічний підхід, що поєднує якісні дослідницькі методи з елементами порівняльного аналізу й критичного аналізу дискурсу. Вибір методології обумовлений природою дослідницького завдання – систематизовано проаналізувати, як Африканський Союз інтегрує релігію у свої комунікаційні стратегії та миротворчі ініціативи. Це завдання вимагає глибокого розуміння як офіційних політик та інститутів, так і локальних практик та символічних значень, що надаються релігійними спільнотами.

Теоретична рамка дослідження побудована на синтезі кількох підходів:

По-перше, використовується концепція публічної дипломатії, сформульована Джозефом Наєм та розвинена Кліффом Рассетом та Онуром Вінсалем, як макрорівневої аналітичної лінзи для розуміння того, як держави та міжнародні організації комунікують зі своїми аудиторіями через

нематеріальні ресурси – культуру, цінності, авторитет. У цьому контексті релігія розглядається як один із ресурсів м'якої сили, що дозволяє Африканському Союзу формувати привабливість і довіру.

По-друге, дослідження використовує аналітичну схему розуміння релігійних наративів як «force multipliers» конфліктів або миру (Rosenthal & Morozov, 2017), яка визнає амбівалентність релігії та її глибокий взаємозв'язок з іншими соціальними, політичними та економічними факторами. Цей підхід дозволяє уникнути редукціонізму – як надмірної релігіозації причин конфліктів, так і їхньої повної сакралізації.

По-третє, робота спирається на концепцію комунікації як соціальної практики, розробленої у теоріях символічного інтеракціонізму та соціальної конструкції реальності (Berger & Luckmann, 1966). Комунікація розглядається не як об'єктивна передача інформації, а як процес конструювання спільних смислів, у якому релігійні символи, наративи та ритуали грають ключову роль.

По-четверте, дослідження звертається до африканських теоретичних рамок, зокрема філософії ubuntu та концепцій африканського гуманізму, як розроблених у працях Ньєзо, Шведтлер-Ріса та Цвалі. Це дозволяє аналізувати комунікаційні та миротворчі практики Африканського Союзу не крізь західні оптики, а розпізнати автентичні африканські моделі консенсусу, взаємозалежності та колективної гідності.

Методи збору та аналізу даних включають:

Аналіз документів – глибокий аналіз первинних джерел (політичних документів АС, релігійних заяв, звітів) та вторинної академічної літератури. Метод критичного аналізу дискурсу дозволить виявити, як у офіційних документах АС артикуюються релігійні мотиви, які ціннісні кодекси використовуються та як змінювались комунікаційні стратегії протягом часу.

Порівняльний аналіз кейсів – систематизоване дослідження трьох основних практичних випадків (Центральноафриканська Республіка, Кенія, Нігерія) дозволяє виявити спільні закономірності та контекстуальні відмінності у ролі релігійної комунікації у миротворчості. Порівняння

здійснювалось за кількома параметрами: характер конфлікту (міжконфесійний, етнічний, політичний), вид релігійного залучення (ініціатори, форми, засоби), результати та довгостроковість впливу, оцінка громадськістю.

Інституційний аналіз – дослідження структури та механізмів функціонування ключових інститутів, залучених у релігійну дипломатію (Директорат інформації та комунікацій АС, ААСС, ACRL, Interfaith Dialogue Forum), їхніх мандатів, ресурсів, взаємодії та проблем координації.

Періодизація дослідження охоплює період від 2002 року (створення Африканського Союзу та формулювання його первинних мандатів) до 2024 року, з особливою увагою на період посилення релігійного компонента (2010-2024), коли АС активно розвивав міжрелігійні партнерства та інтегрував релігійні аспекти у свою миротворчу архітектуру.

Територіальне охоплення концентрується на трьох регіонах Африки з високою концентрацією релігійно-мотивованих конфліктів та активного залучення АС та релігійних організацій до миротворчості: Західна Африка (з фокусом на Нігерію), Східна Африка (Кенія) та Центральна Африка (Центральноафриканська Республіка). Цей вибір забезпечує представництво різних географічних регіонів, типів конфліктів та релігійних ландшафтів (переважно християнські, мусульманські, плюральні контексти).

Обмеження дослідження включають: доступність деяких первинних документів органів АС (деякі матеріали Ради миру і безпеки можуть бути засекречені); мовні обмеження (дослідження відбувається переважно на основі англомовних та франкомовних джерел, тоді як деякі локальні матеріали можуть бути у національних мовах); часові обмеження дипломної роботи, що обмежує глибину аналізу кожного кейсу; потенційна упередженість у доступних звітах та матеріалах. Ці обмеження беруться до уваги при інтерпретації результатів.

Етичні аспекти дослідження враховують чутливість теми релігії у контексті конфліктів. Дослідження прагне до неупередженого представлення

всіх релігійних традицій, критичного ставлення до власних припущень та визнання множинності перспектив релігійних спільнот на роль віри у миротворчості.

Отже, методологія дослідження спрямована на досягнення комплексного розуміння того, як релігія функціонує у системі комунікаційних та миротворчих стратегій Африканського Союзу, враховуючи як інституційні рівні, так і локальні практики, офіційні наративи та громадське сприйняття.

1.3. Понятійно-категоріальний апарат

Дослідження ролі релігії у взаємодії з суспільствами та побудові миру Африканського Союзу оперує системою специфічних понять та категорій, що походять з різних дисциплінарних полів – міжнародних відносин, комунікаційних студій, релігієзнавства, африканістики та безпекових студій. Для забезпечення концептуальної чіткості та послідовності аналізу необхідно експлікувати ключові терміни, що формують понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Публічна дипломатія – комунікаційна діяльність держав та міжнародних організацій, спрямована на взаємодію з закордонними суспільствами (а не лише з урядами) з метою формування сприятливого іміджу, просування цінностей та досягнення зовнішньополітичних цілей через нематеріальні ресурси впливу. На відміну від традиційної дипломатії «government-to-government», публічна дипломатія реалізується у форматі «government-to-society» та «society-to-society», залучаючи широкий спектр недержавних акторів – культурні інституції, освітні заклади, медіа, громадянське суспільство та релігійні організації. У контексті Африканського Союзу публічна дипломатія охоплює стратегічну комунікацію з африканськими суспільствами для просування панафриканської ідентичності, цінностей демократії, прав людини та миру.

М'яка сила (soft power) – концепція, сформульована американським політологом Джозефом Наєм, що означає здатність актора міжнародних відносин досягати бажаних результатів через привабливість своїх цінностей, культури та політики, а не через примус чи економічні стимули. М'яка сила спирається на три основні ресурси: культуру (там, де вона привабливою для інших), політичні цінності (коли вони послідовно реалізуються) та зовнішню політику (коли вона легітимна та має моральний авторитет). Релігія у цій парадигмі розглядається як потужний ресурс м'якої сили, здатний формувати довіру, легітимність та моральний авторитет міжнародних акторів.

Політика миру Африканського Союзу – нормативно-інституційна рамка, у межах якої формуються цілі, принципи та інструменти запобігання конфліктам і побудови справедливого миру на континенті. До неї належать установчі документи АС, регіональні стратегії у сфері безпеки, механізми раннього попередження конфліктів, рішення органів Союзу щодо санкцій, медіації та постконфліктного відновлення. Політика миру задає загальний курс, визначає, які актори залучаються, які цінності вважаються легітимними та які формати взаємодії з суспільствами пріоритетні.

Миротворчість – практичний вимір політики миру, в який входять конкретні програми, місії, ініціативи та комунікаційні стратегії, спрямовані на припинення насильства, посередництво між сторонами, відновлення соціальних зв'язків і зміцнення довіри у громадах. Йдеться як про миротворчість «згори» (дипломатичні зусилля, переговори, формальні мирні угоди), так і про миротворчість «знизу» – діяльність місцевих лідерів, громадських і релігійних організацій, молодіжних та жіночих рухів.

Миротворчість «згори» (top-down peacebuilding) – діяльність наднаціональних і державних інституцій, органів Африканського Союзу, регіональних економічних співтовариств, урядів держав-членів, які беруть участь у переговорах, укладають мирні угоди, запроваджують санкції, розгортають миротворчі місії та програми постконфліктної відбудови.

Миротворчість «знизу» (peacebuilding from below / grassroots peacebuilding) – підхід до побудови миру, що здійснюється на рівні громад і локальних спільнот. До неї належать ініціативи релігійних організацій, традиційних лідерів, жіночих і молодіжних рухів, які працюють із травмами насильства, відновлюють довіру, проводять діалог між групами та сприяють довгостроковій соціальній згуртованості.

Віро-заснована дипломатія (faith-based diplomacy) – підхід до врегулювання конфліктів і побудови миру, що систематично залучає релігійних акторів, інституції та цінності до дипломатичних процесів. Віро-заснована дипломатія визнає, що релігійні лідери часто мають унікальний доступ до громад, моральний авторитет та здатність мобілізувати ресурси довіри, недосяжні для світських політичних інститутів. Цей тип дипломатії особливо релевантний у суспільствах з високим рівнем релігійності, де релігійні ідентичності та інституції грають центральну роль у соціальній організації.

Багатодорожня дипломатія (multi-track diplomacy) – концептуальна рамка, що розрізняє різні рівні та типи дипломатичної діяльності. Track-one diplomacy (дипломатія першого рівня) – офіційна державна дипломатія, що провадиться урядовими представниками. Track-two diplomacy (дипломатія другого рівня) – неофіційні дипломатичні зусилля, здійснювані науковцями, експертами та представниками громадянського суспільства для сприяння діалогу та пошуку рішень конфліктів. Track-three diplomacy (дипломатія третього рівня) – локальні миротворчі ініціативи, що реалізуються на рівні громад, часто за участю релігійних лідерів, традиційних старійшин та громадських активістів. У контексті африканської миротворчості релігійні організації функціонують переважно на рівнях track-two та track-three, доповнюючи офіційні державні процеси.

Міжрелігійний діалог (interfaith dialogue / interreligious dialogue) – структурована взаємодія між представниками різних релігійних традицій з метою взаєморозуміння, подолання стереотипів, пошуку спільних цінностей

та співпраці над соціальними викликами. Міжрелігійний діалог може мати різні форми: теологічний діалог (обговорення віровчень та практик), діалог життя (спільне проживання у мультирелігійному середовищі), діалог дії (спільні проєкти служіння суспільству) та діалог релігійного досвіду (обмін духовними практиками). У контексті миротворчості міжрелігійний діалог функціонує як превентивна дипломатія та інструмент постконфліктного примирення.

Релігійні наративи – сукупність символічних історій, текстів, міфів та інтерпретацій, що формують релігійну ідентичність та надають смисл індивідуальному та колективному досвіду. Релігійні наративи виконують функцію «фреймінгу» (framing) конфліктів та миру. Вони можуть легітимізувати насильство через наративи священної війни, мучеництва чи божественного обрання, або, навпаки, легітимізувати миротворчість через наративи прощення, примирення, загальної людськості та справедливості. У стратегічній комунікації Африканського Союзу релігійні наративи використовуються для мобілізації підтримки миротворчих ініціатив та формування панафриканської солідарності.

Амбівалентність сакрального (ambivalence of the sacred) – концепція, розроблена Скоттом Епплбі, що описує подвійну природу релігії як сили, здатної як підживлювати насильство та конфлікт, так і сприяти миру та примиренню. Релігійні традиції містять як тексти та практики, що можуть бути інтерпретовані на підтримку насильства, так і потужні етичні ресурси для миротворчості, наприклад: заклики до прощення, справедливості, ненасильства та захисту людської гідності. Розуміння амбівалентності релігії є критичним для уникнення як надмірної романтизації релігії як «природного миротворця», так і її демонізації як «головної причини конфліктів».

Публічна релігія (public religion) – термін, введений Хосе Казановою, що описує феномен повернення релігії у публічний простір після періоду секуляризації, коли релігія була витіснена у приватну сферу. Публічна релігія означає активну участь релігійних акторів у суспільних дебатах, політичних

процесах та соціальних рухах не через інституційну владу, а через моральний авторитет та мобілізацію віруючих. В африканському контексті релігія ніколи повністю не залишала публічного простору, проте концепція публічної релігії допомагає аналізувати нові форми релігійного впливу на політику та міжнародні відносини.

Ubuntu – південноафриканська філософська концепція, що артикулює ідею взаємозалежності та спільної людськості. Вислів «ubuntu» часто перекладають як «людина є людиною завдяки іншим людям» або «я є, тому що ми є». Ubuntu пропонує альтернативну західному індивідуалізму етичну рамку, що акцентує на комунітарності, взаємній відповідальності, повазі до гідності іншого та відновлювальній справедливості. У контексті миротворчості ubuntu функціонує як автентично африканська філософія, що обґрунтовує практики примирення та відновлення соціальних зв'язків, а не лише покарання порушників. Африканський Союз у своїх документах, зокрема Agenda 2063, апелює до ubuntu як до фундаментальної африканської цінності, що має направляти континентальний розвиток та миротворчість.

Африканська традиційна релігія (African Traditional Religion, ATR) – сукупність автохтонних релігійних систем африканських народів, що існували до приходу християнства та ісламу і продовжують функціонувати у різних формах – як окремі релігійні системи, у синкретичних сполученнях з монотеїстичними релігіями або як культурні практики. ATR характеризується вірою у верховне божество, духів предків, зв'язок між живими та мертвими, сакральність природи та центральну роль ритуалів у підтриманні космічного порядку. У миротворчості ATR забезпечує локальні механізми розв'язання конфліктів через традиційних лідерів, ритуали очищення та відновлення спільноти.

Стратегічна комунікація – цілеспрямована комунікаційна діяльність організації для досягнення визначених стратегічних цілей через координований обмін повідомленнями з різними аудиторіями. На відміну від одноразових інформаційних кампаній, стратегічна комунікація інтегрує всі

комунікаційні активності організації у єдину систему, що підтримує виконання стратегічних завдань. Для Африканського Союзу стратегічна комунікація охоплює внутрішню комунікацію (між органами АС та державами-членами), зовнішню комунікацію (з африканськими суспільствами, діаспорою та міжнародною спільнотою) та кризову комунікацію (у ситуаціях конфліктів та надзвичайних ситуацій).

Діалогічна дипломатія (*dialogic diplomacy*) – підхід до дипломатії, що акцентує на двосторонньому діалозі, слуханні та взаємному розумінні, на відміну від односпрямованої передачі повідомлень. Діалогічна дипломатія визнає, що ефективна комунікація вимагає не лише артикуляції власних інтересів та цінностей, а й глибокого розуміння перспектив, цінностей та культурних кодів інших акторів. У релігійному контексті діалогічна дипломатія особливо важлива, оскільки релігійна комунікація завжди включає трансцендентні виміри та символічні значення, що вимагають чутливості та готовності до справжнього діалогу.

Ціннісно-орієнтована дипломатія (*value-based diplomacy*) – підхід до зовнішньої політики та дипломатії, що ставить певні універсальні або культурно-специфічні цінності у центр стратегії. На відміну від реалістичної дипломатії, що фокусується виключно на національних інтересах та силі, ціннісно-орієнтована дипломатія прагне просувати та захищати певні норми, а саме: права людини, демократію, справедливість, мир. Африканський Союз у своїх документах артикулює ціннісну основу своєї діяльності, включаючи африканські цінності (*ubuntu*, солідарність, взаємоповага) поряд з універсальними нормами прав людини та демократії.

Превентивна дипломатія – дипломатичні дії, спрямовані на запобігання виникненню конфліктів, ескалації існуючих напружень у відкрите насильство або поширення конфліктів на інші регіони. Превентивна дипломатія включає раннє попередження (*early warning*), посередництво, фасилітацію діалогу, моніторинг порушень прав людини та мобілізацію міжнародного тиску для деескалації. Релігійні актори грають важливу роль у превентивній дипломатії

через свою здатність виявляти ранні ознаки напруження у громадах та ініціювати діалог до загострення ситуації.

Постконфліктне примирення (post-conflict reconciliation) – комплексний процес відновлення соціальних відносин, довіри та співіснування між групами після завершення насильницького конфлікту. Примирення виходить за межі простого припинення насильства чи підписання мирної угоди, воно передбачає визнання минулих кривд, справедливості для жертв, відповідальності винних, спільне осмислення історії та створення умов для спільного майбутнього. Релігійні традиції пропонують потужні ресурси для примирення, а саме: ритуали прощення, концепції відновлювальної справедливості, наративи трансформації та виправлення.

Соціальна згуртованість (social cohesion) – стан суспільства, у якому різні групи (етнічні, релігійні, соціальні) співіснують на основі спільних цінностей, довіри та почуття приналежності до спільного колективу. Соціальна згуртованість не означає відсутності відмінностей чи конфліктів інтересів, а передбачає наявність механізмів мирного врегулювання розбіжностей, взаємної поваги та солідарності. У африканському контексті соціальна згуртованість є часто під загрозою етнічних, релігійних та регіональних поділів, а релігійні організації можуть як підривати, так і зміцнювати її.

Архітектура миру та безпеки Африки (African Peace and Security Architecture, APSA) – інституційна рамка Африканського Союзу для превентивної дипломатії, управління конфліктами, миротворчості, постконфліктної відбудови та безпеки. APSA включає п'ять основних компонентів: Раду миру і безпеки (Peace and Security Council), Панель мудреців (Panel of the Wise), Континентальну систему раннього попередження (Continental Early Warning System), Африканські резервні сили (African Standby Force) та Мирний фонд (Peace Fund). Релігійні організації взаємодіють з APSA переважно через Панель мудреців та ініціативи превентивної дипломатії.

«Заглушення зброї» (Silencing the Guns) – ініціатива Африканського Союзу, спрямована на припинення усіх збройних конфліктів на континенті. Спочатку поставлена мета була до 2020 року, пізніше продовжена до 2030 року. Ініціатива охоплює не лише військові аспекти, а й соціально-економічні корені конфліктів, роль молоді та жінок у миротворчості, трансформацію культури насильства у культуру миру. Релігійні організації визнаються як ключові партнери у реалізації цієї ініціативи через їхню здатність мобілізувати громади та формувати мирні цінності.

Agenda 2063 – стратегічна рамка Африканського Союзу, що визначає бачення та план соціально-економічної трансформації континенту на період до 2063 року (століття від створення Організації африканської єдності). Agenda 2063 формулює сім прагнень Африки, включаючи процвітаючу Африку, мирну та безпечну Африку, Африку з сильною культурною ідентичністю та Африку, що є впливовим глобальним гравцем. Релігійні цінності та інституції розглядаються в Agenda 2063 як частина культурного капіталу континенту.

Африканський ренесанс (African Renaissance) – концепція культурного, політичного та економічного відродження Африки, що передбачає звернення до автентичних африканських цінностей, філософій та форм організації суспільства паралельно з інтеграцією у глобальну економіку та політику. Африканський ренесанс акцентує на гордості за африканську ідентичність, відмові від колоніальної залежності та розбудові континенту на основі власних ресурсів і знань. Релігія, зокрема африканська традиційна релігія та афроцентричні інтерпретації християнства та ісламу, розглядається як важливий елемент африканського ренесансу.

Окреслений понятійно-категоріальний апарат формує теоретичний фундамент дослідження та забезпечує термінологічну чіткість аналізу ролі релігії у комунікаційних стратегіях та миротворчих практиках Африканського Союзу. Ці поняття не існують ізольовано – вони формують взаємопов'язану систему, що дозволяє комплексно дослідити складні взаємодії між релігією,

комунікацією, миротворчістю та регіональною інтеграцією в африканському контексті.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ РЕЛІГІЇ У КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЯХ АФРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Релігія як елемент публічної дипломатії в міжнародних відносинах

У сучасній системі міжнародних відносин, що дедалі більше характеризується взаємозалежністю, інформаційною насиченістю та ціннісними конфліктами, релігія знову посідає значне місце серед чинників, які формують комунікаційні й політичні стратегії держав і міждержавних об'єднань. Якщо у другій половині XX століття переважала секулярна парадигма, що відводила релігії роль приватної справи, то початок XXI століття ознаменувався поверненням релігії у публічний простір – не лише як морально-етичного орієнтира, а як активного суб'єкта політичних процесів, медіатора комунікації між суспільствами та носія символічної влади. Саме в цьому контексті релігія дедалі частіше розглядається як важливий елемент публічної дипломатії, тобто системи зовнішньополітичної комунікації, спрямованої на формування позитивного образу держави, регіону або міжнародної організації у свідомості зовнішніх аудиторій.

Поняття «публічна дипломатія» у науковому дискурсі охоплює діяльність державних і недержавних акторів, спрямовану на налагодження комунікації з іноземною громадськістю, просування власних цінностей, культурних моделей, політичних цілей засобами переконання, а не примусу (Nye, 2004). У цьому розумінні релігія може виступати одночасно каналом комунікації – через свої інституції, громади, символи – і ресурсом м'якої сили (soft power), адже вона формує моральні авторитети, спільні смисли, ідентичності та цінності, що мають універсальний або культурно близький характер. Як зазначає Джонатан Фокс (2006), релігія «набула нової актуальності в міжнародних відносинах не тому, що змінилася сама, а тому, що змінилося сприйняття її ролі – з периферійного чинника на постійний елемент політичного й соціального процесу» (Fox, 2006, p. 4).

Секуляризаційна теорія, що домінувала в європейській науці ХХ століття, передбачала поступове зникнення релігії як суспільного феномена у зв'язку з поширенням наукового знання, раціональності й урбанізації. Проте, як доводить Єленський (2013), «великі надії на згасання релігії не справдилися: вона не тільки не зникла, а перейшла у нові форми активності – від громадянських рухів до глобальної публічної політики» (с. 45). Дослідження релігії в контексті міжнародних відносин нині спираються на поняття «post-secular turn» – постсекулярного повороту, що означає одночасне співіснування релігійних і секулярних дискурсів у публічному просторі (Casanova, 1994).

Відповідно до цього підходу, релігія не є пережитком традиційного суспільства, а динамічним механізмом адаптації до викликів модерності – вона переосмислює свої функції, переходить у сферу глобальної комунікації, стає частиною політичних і культурних мереж. Суспільства, що раніше вважалися секулярними, знову стикаються з релігійною аргументацією у сфері прав людини, розвитку, миру, довкілля. Саме тому публічна дипломатія – як інструмент міжкультурної взаємодії – неминуче інтегрує релігійні мотиви у свої стратегії.

Повернення релігії у світову політику часто пов'язують із зламаними прогнозами секуляризації та кризою модернізаційних ідеологій. Джонатан Фокс (2006) пояснює це тим, що модерність «підірвала традиційні системи цінностей, але не змогла повністю їх замінити», і в результаті «релігія пристосувалася до нового середовища, перетворившись із пасивної віри на активну соціальну силу» (р. 9). Для багатьох держав, особливо постколоніальних, релігія стала джерелом культурної ідентичності, моральної легітимності та мобілізаційного потенціалу.

Згідно з Єленським (2013), ця тенденція має два аспекти: по-перше, зростання впливу релігії в глобальній політиці (на прикладі діяльності Ватикану, Організації ісламського співробітництва, протестантських місій у Південній Америці та Африці); по-друге, виникнення феномену «публічної релігії», коли віра виходить за межі храму, беручи участь у формуванні

політичних дискурсів (с. 113). Це дозволяє розглядати релігію як «м'яку владу», що функціонує через переконання, символи й цінності.

Варто зазначити, що зміна ставлення до релігії в міжнародних відносинах відбулася не раптово. У 1970–1980-х роках з'являються концепції, які поєднують гуманітарні аспекти зовнішньої політики із релігійними ідеями – наприклад, «faith-based diplomacy» (Seiple & Hoover, 2004), що передбачає залучення релігійних організацій як посередників у миротворчих процесах. Після подій 11 вересня 2001 року світові уряди почали усвідомлювати, що ігнорування релігійного фактора може призвести до непередбачуваних наслідків, і з того часу відбулося активне переосмислення взаємодії політики, релігії й комунікації.

У сучасному дискурсі публічної дипломатії релігія дедалі частіше фігурує як ресурс комунікативної легітимності. Держава, звертаючись до зовнішньої аудиторії через релігійні символи або залучаючи релігійних лідерів, демонструє не стільки прагнення «євангелізувати», скільки готовність вести діалог на спільних моральних підставах. У цьому сенсі релігія виконує функцію культурного посередництва, полегшуючи сприйняття зовнішньополітичних ініціатив. Мандавіль (2021) пише, що релігійне залучення може гуманізувати зовнішню політику, ґрунтуючи її на спільних етичних зобов'язаннях, а не лише на стратегічних інтересах.

Деякі дослідники розглядають релігію як інституційного актора публічної дипломатії, що функціонує паралельно або в партнерстві з державою. Прикладами можуть слугувати дипломатична активність Святого Престолу, миротворчі місії Всесвітньої ради церков, діяльність мусульманських дорадчих рад при ООН. На регіональному рівні цей процес простежується у взаємодії Африканського Союзу з міжконфесійними форумами (African Council of Religious Leaders, Interfaith Dialogue Forum for Peace). Такі форми співпраці відображають нову логіку комунікації – не «government to government» (уряд до уряду), а «government to society» (уряд до

суспільства), де релігійні мережі стають партнерами у створенні довіри й соціального капіталу.

З огляду на розвиток концепції «м'якої сили» (soft power), яку сформулював Джозеф Най (Nye, 2004), релігія може розглядатися як одна з найстійкіших форм нематеріального впливу, адже вона спирається на довіру, культурну ідентичність та етичну переконливість. М'яка сила передбачає здатність досягати політичних цілей не через примус або матеріальну перевагу, а через привабливість і добровільне наслідування. Водночас саме релігійні традиції здатні формувати цей тип привабливості, пропонуючи універсальні смисли – справедливість, мир, солідарність, співчуття. Отже, релігія виступає як м'яка сила морального переконання, що підтримує зовнішньополітичні комунікації, створюючи позитивний емоційний фон і довіру до суб'єкта дипломатії.

Релігія впливає на публічну дипломатію передусім через три виміри: комунікативний, ціннісний і мережевий.

Перший – комунікативний вимір – виявляється у використанні релігійних наративів і символів у міжнародних комунікаціях. Релігія, як носій глибинних історичних і культурних образів, дозволяє апелювати до архетипічних структур свідомості, створюючи почуття спільної моральної основи. Як зазначає Єленський (2013), сучасна публічна сфера є поліфонічною, і саме релігійні мотиви часто забезпечують її «гуманітарний резонанс» – здатність говорити про універсальні речі зрозумілою для різних культур мовою (с. 119). Звідси випливає, що держави та міжнародні організації, які вміють поєднувати дипломатичну комунікацію з моральними категоріями, отримують додаткову легітимність у глобальному просторі.

Другий вимір – ціннісний – полягає в тому, що релігійна дипломатія формує довіру та взаєморозуміння через апеляцію до моральних принципів, спільних для більшості культур: милосердя, справедливості, прощення. Як наголошує Апплбі Р. С. (2000), «релігія є одночасно джерелом конфлікту і ресурсом примирення; її амбівалентність вимагає свідомого управління нею

як моральною енергією» (с. 3). Саме в публічній дипломатії, спрямованій на миротворчі й міжкультурні цілі, релігійна етика виступає каталізатором довіри. У цьому сенсі концепція «public religion» (Casanova, 1994) описує ситуацію, коли релігійні ідеї, замість ізоляції у приватній сфері, стають учасниками публічної аргументації, допомагаючи долати цивілізаційні розриви.

Третій – мережевий вимір – відображає глобальну природу сучасних релігійних структур. Католицька церква, Всесвітня рада церков, Організація ісламського співробітництва, міжрелігійні ради Африки або Південно-Східної Азії утворюють транснаціональні мережі, що часто діють ефективніше, ніж традиційна дипломатія. Вони володіють високим рівнем локальної легітимності, здатністю мобілізувати громади, проводити гуманітарні акції, посередництво у конфліктах. Як приклад, діяльність Всеафриканської конференції церков (All Africa Conference of Churches), яка співпрацює з Африканським Союзом у рамках миротворчих ініціатив, ілюструє можливість поєднання духовного та політичного потенціалу для досягнення суспільного миру (The Palgrave Handbook of Religion, Peacebuilding, and Development in Africa, 2023).

Релігійні актори стали учасниками багатопланової комунікації, яку сучасна наука називає «дипломатією багатьох рівнів» (multi-track diplomacy). На відміну від класичної міжурядової дипломатії, цей підхід визнає важливість недержавних суб'єктів – освітніх, культурних, гуманітарних і релігійних організацій – у формуванні міжнародного порядку. Релігійні лідери та громади відіграють роль посередників між владою та населенням, між міжнародними інституціями та локальними культурами. Як підкреслює Кілонзо (2009), досвід Кенії після виборчого насильства 2007–2008 рр. показав, що саме релігійні інституції здатні ініціювати «мову примирення», яку не може сформулювати політичний клас, адже вони апелюють до морального авторитету, а не до партійної вигоди. У свою чергу, релігія не лише доповнює публічну дипломатію, а й розширює її суб'єктне поле, включаючи духовно-моральний вимір.

Розуміння релігії як інструмента публічної дипломатії потребує також урахування її потенційних ризиків. Релігія може виступати як стабілізуючим, так і деструктивним фактором. У позитивному сенсі вона створює поле морального діалогу; у негативному – здатна бути інструментом мобілізації насильства, коли політичні сили її інструменталізують (Fox, 2006). Це подвійне значення релігії, назване Апплбі «амбівалентністю священного» (Appleby, 2000), вимагає від дипломатичних структур обережного й етичного підходу до її використання. Тому в сучасній публічній дипломатії все більше говорять не про «експорт релігії», а про діалог на основі віри (faith-based dialogue) – процес, у якому релігія стає не предметом проповіді, а середовищем взаєморозуміння.

З огляду на це, у другій половині 2010-х років багато міжнародних акторів – Європейський Союз, ООН, Африканський Союз, Святий Престол – розробили окремі стратегії взаємодії з релігійними спільнотами. Європейська служба зовнішніх дій, наприклад, у звіті 2021 року визнала «необхідність залучення релігійних лідерів у програми публічної дипломатії, особливо у сферах, де культурна чутливість перешкоджає традиційним комунікаційним каналам». Африканський Союз у своїх документах Agenda 2063 та Lusaka Roadmap визначає міжрелігійний діалог одним із чинників миру, а також засобом налагодження довіри між громадами.

Однак важливо розуміти, що релігія в публічній дипломатії не замінює державну політику, а лише надає їй гуманітарного виміру. Публічна дипломатія, в основі якої лежать релігійні мотиви, є, по суті, моральною дипломатією, де основними аргументами виступають етика миру, повага до гідності, співчуття та міжкультурна толерантність. Сучасна міжнародна політика переживає «кризу сенсу», і саме релігія здатна пропонувати символічні рамки для осмислення глобальних викликів – від міграцій до екологічних катастроф (Єленський, 2013).

Релігійні цінності також формують основу для розвитку нових комунікативних стратегій, що поєднують традиційні й цифрові інструменти.

В умовах глобалізованого цифрового простору, де інформація поширюється миттєво, релігійні організації активно використовують медіа, соціальні мережі, трансляції проповідей, онлайн-форуми для поширення миротворчих послань. Ця форма «цифрової релігійної дипломатії» (digital faith diplomacy) отримала розвиток під час пандемії COVID-19, коли церкви, мечеті й синагоги стали платформами для міжкультурної солідарності. В Африці релігійні громади стали одним з ключових чинників побудови суспільної довіри, коли державні структури стикалися з кризою легітимності. Як показано у *The Palgrave Handbook of Religion, Peacebuilding and Development in Africa* (2023), саме релігійні організації – церкви, мечеті, міжконфесійні ради – взяли на себе функції комунікації, координації допомоги та етичного мотивування населення. Вони забезпечували доступ до достовірної інформації, сприяли вакцинаційним кампаніям і поширювали знання про профілактику хвороби у громадах, де державна комунікація викликала недовіру (*The Palgrave Handbook of Religion, Peacebuilding, and Development in Africa*, 2023).

До найвпливовіших ініціатив належала діяльність регіональної мережі FECCLANA (Fellowship of Christian Councils and Churches in the Great Lakes and Horn of Africa), що проводила програми громадського просвітництва, захисту жінок і молоді, а також навчання релігійних лідерів навичкам кризового менеджменту. У Руанді та ДР Конго ці організації організовували освітні радіопрограми, адресні гуманітарні дії та психологічну підтримку вразливих груп. Релігійні структури набули функції соціальних комунікаторів – їхній моральний авторитет і постійна присутність у громадах дозволили подолати інформаційні бар'єри та формувати готовність до співпраці з медичними службами.

Отже, релігія як елемент публічної дипломатії втілює подвійний потенціал, а саме: вона одночасно виступає ресурсом моральної легітимності та механізмом комунікаційного посередництва. Її сила полягає не в здатності нав'язувати, а в умінні об'єднувати. Залучення релігійних спільнот дозволяє державам досягати аудиторій, недосяжних через традиційні політичні канали,

і просувати універсальні цінності у формах, прийнятних для різних культурних контекстів.

У практичному вимірі релігія як чинник публічної дипломатії реалізується у формах міжрелігійних діалогів, миротворчих ініціатив, культурних форумів, гуманітарних програм і освітніх проєктів. Дипломатія, заснована на цінностях віри, створює простір для ненасильницького вирішення конфліктів, відновлення довіри між суспільствами та державами, а також для формування спільного бачення розвитку. Прикметно, що релігійні організації дедалі частіше взаємодіють не лише з урядами, а й із міжнародними інституціями – ООН, ЄС, Африканським Союзом, Радою Європи, Світовим банком. Вони долучаються до розроблення політик у галузі сталого розвитку, охорони довкілля, гендерної рівності, соціальної інтеграції, пропонуючи альтернативний – морально-етичний – вимір цих дискусій.

Вагомим прикладом ефективності релігійної дипломатії є досвід африканських держав, де релігійні спільноти відіграють роль «комунікативного мосту» між народом і владою. Африканський континент – простір, у якому релігія тісно переплетена з ідентичністю, історією колоніалізму, боротьбою за автономію та національне самовизначення. Тут релігійні організації стали не лише духовними центрами, а й агентами соціальних перетворень. Під час постконфліктної реабілітації Кенії саме церкви, ісламські спільноти та міжконфесійні ради виступили рушійними силами примирення, створюючи майданчики для громадського діалогу (Kilonzo et al., 2023). Їхня участь продемонструвала, що релігійні інституції мають унікальну спроможність говорити мовою, зрозумілою різним етнічним і соціальним групам, оскільки їхній авторитет ґрунтується на моральних, а не політичних критеріях.

У цьому контексті Африканський Союз дедалі частіше використовує релігійний фактор як інструмент соціальної комунікації миру. Міжрелігійні форуми, організовані за підтримки АС, не мають суто богословського характеру – вони спрямовані на розбудову довіри між громадами, пошук

спільних цінностей і запобігання радикалізації. Так, Африканський міжрелігійний форум миру (Interfaith Dialogue Forum for Peace) діє як комунікаційний партнер Союзу у сферах превентивної дипломатії, попередження конфліктів і соціальної інтеграції. За спостереженнями дослідників, релігійні організації в Африці виступають «каналами моральної довіри» – вони здатні ефективно транслювати миротворчі меседжі навіть у тих регіонах, де державна дипломатія втрачає легітимність (Mills & Eze, 2024).

У ширшій перспективі релігійна дипломатія сприяє формуванню нового типу міжнародної комунікації – діалогу довіри, який протистоїть конфронтаційним моделям «зіткнення цивілізацій» (Huntington, 1996). У XXI столітті взаємодія цивілізацій можлива лише за умови визнання духовного виміру людини та поваги до різних традицій віри. Відтак публічна дипломатія, яка інтегрує релігію, перетворюється на інструмент культурного посередництва, а не геополітичного впливу (Єленський, 2013).

Релігія також виконує роль символічного моста між глобальними і локальними контекстами. У добу глобалізації держави часто втрачають здатність комунікувати зі своїми громадянами або з іншими народами через культурні відмінності, натомість релігійні лідери зберігають безпосередній контакт із громадами. Тому залучення релігійних структур до публічної дипломатії є не лише питанням духовності, а й ефективності. Як показує досвід гуманітарних програм ООН у Центральній Африці, саме релігійні громади забезпечують доступ до аудиторій, які недосяжні для світських організацій, і допомагають легітимізувати процеси миротворчої комунікації.

Водночас публічна дипломатія, що спирається на релігійний фактор, вимагає дотримання принципу нейтральності й плюралізму. Успішне використання релігії можливе лише тоді, коли вона не ототожнюється з жодною конкретною конфесією чи політичною силою. Як зазначає Фокс (2006), «релігійна дипломатія має силу лише тоді, коли її метою є мир і взаєморозуміння, а не місіонерство чи політична мобілізація» (р. 12). Це

означає, що релігія в публічній дипломатії виступає не як засіб пропаганди, а як етичний аргумент, який забезпечує моральну глибину політичним діям.

Особливо помітним є вплив релігійного фактора на трансформацію концепції публічної дипломатії в останні роки. Якщо раніше дипломатія розглядалася переважно як інструмент просування національних інтересів, то нині вона дедалі більше набуває характеру глобальної комунікації солідарності. У цій парадигмі релігія відіграє роль «морального компаса», допомагаючи державам і міжнародним організаціям орієнтуватися у складному світі взаємозалежностей і ціннісних конфліктів.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що релігія сьогодні є невід'ємним компонентом публічної дипломатії, що забезпечує її етичне, культурне та символічне підґрунтя. Вона виступає як м'яка сила, яка формує довіру, комунікацію та моральний авторитет у міжнародному середовищі. Релігія не замінює традиційні дипломатичні інструменти, але доповнює їх, надаючи політиці людського виміру. Вона здатна будувати «мости розуміння» між культурами, сприяти подоланню упереджень і відновленню діалогу там, де політична мова виявляється безсилою.

Роль релігії як елемента публічної дипломатії особливо яскраво проявляється у діяльності регіональних організацій, які прагнуть поєднати політичні й моральні засади миру. Одним із найцікавіших прикладів такої інтеграції є Африканський Союз, який у своїй миротворчій і комунікаційній діяльності системно залучає релігійні організації як партнерів у побудові соціальної згуртованості та превенції конфліктів. Саме аналізу цього досвіду – концепції, механізмів і практичних проявів – присвячено наступний підрозділ дослідження.

2.2. Африканський Союз і комунікаційні стратегії: концепція та реалізація

В умовах глобалізації, зростання міжрегіональної взаємозалежності та інформаційної взаємопроникності Африканський Союз (АС) дедалі більше усвідомлює значення комунікації як ключового елемента політичного управління, інтеграції та забезпечення миру. Комунікаційна політика АС виконує не лише технічну чи інформаційну функцію, але й стає важливим інструментом публічної дипломатії, що формує взаєморозуміння між народами, державами-членами та зовнішніми партнерами континенту.

Від часу створення Організації африканської єдності (ОАЄ) у 1963 році до трансформації її в Африканський Союз у 2002-му комунікаційні механізми континентального управління істотно змінилися. Якщо ОАЄ функціонувала переважно як політичний форум, орієнтований на звільнення від колоніалізму й боротьбу з апартеїдом, то АС у XXI столітті постав як динамічна платформа інтеграції, яка використовує інформаційні технології, стратегічні наративи та культурно-ціннісні коди для побудови “Африки, яку ми хочемо” (The Africa We Want), відповідно до бачення Agenda 2063 (African Union, 2015).

На початку 2000-х років АС зіткнувся з двома фундаментальними викликами:

- потребою у формуванні позитивного глобального іміджу Африки, який протиставлявся б стереотипним медіа-наративам про “континент криз”;
- необхідністю створення ефективного механізму внутрішньої комунікації між державами-членами, регіональними економічними спільнотами (regional economic communities, RECs) та африканським громадянським суспільством.

У відповідь на ці виклики в 2010-х роках розпочато розробку African Union Communication Strategy Framework – документу, що визначає місію комунікацій АС як сприяння єдності, миру, розвитку та солідарності через діалог і взаємну довіру. У цьому контексті комунікація розглядається не лише як інструмент розповсюдження інформації, а як механізм участі, що залучає

громади, релігійні інституції, молодіжні та жіночі рухи до реалізації спільного бачення.

У ХХІ столітті відбувається «глобальне повернення релігії та етики в публічну сферу», що безпосередньо впливає на зовнішню та внутрішню політику міжнародних організацій (Єленський, 2013). Африканський Союз є одним із яскравих прикладів цього процесу. Його комунікаційна стратегія поєднує раціонально-політичний дискурс з морально-релігійним, розглядаючи духовні цінності як основу соціальної згуртованості.

Відповідно до Agenda 2063, однією з ключових цілей АС є «побудова Африки, заснованої на спільній ідентичності, культурних цінностях та етичних стандартах». Комунікаційна стратегія виступає засобом реалізації цього завдання через:

- просування позитивних історій Африки;
- зміцнення внутрішньоконтинентальної єдності через мову, мистецтво, релігію та освіту;
- формування іміджу АС як морального, а не лише політичного лідера континенту (African Union, 2015).

Згідно з дослідженням Зонді (2017), стратегічна комунікація Африканського Союзу пройшла три етапи розвитку:

1. Інформаційно-пропагандистський (2002–2008) – орієнтація на презентацію діяльності АС у міжнародних ЗМІ.
2. Інституційно-комунікативний (2009–2015) – створення офіційних департаментів комунікації, запуск AU Radio, AU TV та інформаційного порталу.
3. Інклюзивно-ціннісний (після 2015) – розроблення стратегій залучення партнерів з-поміж громадянського суспільства, релігійних і культурних організацій.

Саме на третьому етапі комунікаційна політика АС набуває гуманітарно-етичного виміру. Це відповідає ширшому тренду, описаному Кілонзо, Читандо та Тарусарірою (2023), які вказують, що релігійні мережі в

Африці дедалі частіше розглядаються не як периферійні актори, а як «інфраструктура моральної дипломатії» (The Palgrave Handbook of Religion, Peacebuilding, and Development in Africa, 2023).

Отже, Африканський Союз поєднує політичну комунікацію з духовно-культурними елементами, створюючи нову модель публічної дипломатії, де цінності миру, справедливості та спільної долі стають ядром комунікаційної політики.

Комунікаційна стратегія Африканського Союзу не є самостійним документом, відірваним від загальної політики інтеграції та розвитку, а становить системну складову ширшої нормативної архітектури, яку утворюють Agenda 2063, Архітектура належного врядування Африканського Союзу (AGA), Архітектура миру та безпеки Африки (APSA) та низка галузевих ініціатив, зокрема Silencing the Guns, African Renaissance, Continental Education Strategy for Africa (CESA 16-25) і Gender Equality Strategy for Africa (2020-2030).

Agenda 2063: The Africa We Want була прийнята у 2015 році та визначає бачення «інтегрованої, процвітаючої та мирної Африки, керованої її власними громадянами та представляючої силу у світовій спільноті» (African Union, 2015). У документі окреслено сім довгострокових цілей (aspirations), серед яких безпосередню комунікаційну роль відіграють дві:

- Мета 5 – «Африка, чиї традиції, культура, спадщина, етика й цінності є рушієм розвитку», де наголошується на необхідності формування позитивного образу континенту;
- Мета 6 – «Африка, чиї народи спроможні вирішувати власні справи», що підкреслює роль участі громадян і партнерських комунікацій.

Комунікація у баченні Agenda 2063 розглядається не як технічний засіб, а як стратегічна функція, що забезпечує інформаційну інтеграцію між 55 державами-членами. Документ прямо вказує, що реалізація спільного бачення потребує «свідомого формування позитивних африканських наративів»

(African Union, 2015, p. 31). Саме тому вже у 2017 р. ухвалено African Union Communication Strategy Framework, який конкретизував механізми публічної дипломатії та інформаційної політики континенту.

У 2011 р. АС створив Архітектуру належного врядування Африканського Союзу (African Governance Architecture, AGA) – інституційний простір координації політики доброго врядування, демократії та прав людини. Відповідно до положень AGA Platform (2013), комунікація визначається центральним чинником довіри між громадянами та владою.

AGA стала основою для розбудови «інформаційної легітимності АС», адже саме прозорість, підзвітність і залучення громадськості через комунікаційні інструменти формують довіру до континентальних інститутів. У межах AGA створено низку комунікаційних осередків:

- African Charter on Values and Principles of Public Service and Administration (2011) – визначає стандарти етичної комунікації держслужбовців;
- African Charter on Democracy, Elections and Governance (2007) – підкреслює необхідність забезпечення відкритості інформаційного простору;
- AU Advisory Board on Corruption – реалізує програми з підвищення медіаграмотності та боротьби з дезінформацією.

AGA розглядає комунікацію не лише як вертикальний потік «уряд – громадяни», а як горизонтальний процес взаємодії між державами, регіональними економічними спільнотами (RECs) і недержавними акторами, включно з релігійними організаціями. Саме «ціннісне спілкування» формує довіру, без якої жодна інтеграційна політика не може бути ефективною.

Другою опорою політики АС є Архітектура миру та безпеки Африки (APSA), створена у 2002 році для координації заходів із попередження конфліктів, кризового реагування та миротворчості. Основу APSA становлять Рада миру й безпеки Африканського Союзу (Peace and Security Council, PSC), Колегія мудреців (Panel of the Wise), Континентальна система раннього

попередження (Continental Early Warning System), Африканські сили швидкого реагування (African Standby Force) та Фонд миру (Peace Fund). Проте, починаючи з 2010-х рр., APSA почала інтегрувати інформаційно-комунікаційний вимір, усвідомлюючи, що стійкий мир неможливий без створення позитивних суспільних наративів. Комюніке PSC № 1051 (2021) підкреслює необхідність «координації стратегічних комунікацій як невід’ємного елементу миротворчості» (AU Peace and Security Council, 2021).

Розвиток супроводжується активним партнерством з релігійними організаціями. Такі інституції, як Всеафриканська конференція церков (AACC) та Форум міжрелігійного діалогу заради миру (IDFP), відіграють роль «громадських медіаторів», які здатні налагоджувати комунікацію між громадами, урядами та міжнародними місіями. Ці структури стають частиною ширшої системи “faith-based peace diplomacy”, яка доповнює офіційну дипломатію АС моральним авторитетом і локальною довірою (Mills & Eze, 2024).

Одним із найвідоміших гасел АС є програма Silencing the Guns by 2030 («Заглушити зброю до 2030»), започаткована у 2013 році. Її мета – припинення збройних конфліктів і створення стабільного середовища для розвитку. Проте в офіційних документах наголошується, що досягнення цієї мети можливе лише за умови комунікаційного супроводу: формування культури миру, зміни наративів, що легітимізують насильство, та просування позитивних прикладів примирення (African Union, 2016). Релігійні спільноти Африки активно долучилися до комунікаційної кампанії Silencing the Guns, організовуючи молитви миру, спільні заяви між конфесіями, громадські форуми. Як показують дослідження Кілонзо, Читандо та Тарусарірою (2023), саме ці ініціативи сприяли «локалізації» миротворчого дискурсу – перенесенню його з політичного рівня на рівень повсякденних практик громадян (р. 224).

Паралельно АС реалізує Африканську мережу відродження та діаспори (African Renaissance and Diaspora Network), Африканську мережу відродження та діаспори), спрямовану на зміцнення глобальної африканської ідентичності.

Її інформаційні кампанії – Red Card Campaign (Кампанія «Червона картка»), Africa Youth Day (День молоді Африки), Women of Africa Forum (Форум жінок Африки) – використовують морально-ціннісну риторичку, що апелює до релігійних символів миру, справедливості та солідарності. У цьому контексті комунікаційна політика АС стає платформою культурної дипломатії, де релігія й духовність постають джерелом моральної сили континенту.

Відповідальність за реалізацію комунікаційної стратегії покладено на Directorate of Information and Communication (DIC), Управління інформації та комунікацій), створений у 2014 р. при Комісії АС. Підрозділ забезпечує публічну дипломатію, роботу з медіа, стратегічні партнерства, кризові комунікації, а також взаємодію з діаспорою та громадянським суспільством.

DIC координує власну систему «AU Media and Communications Network», до якої входять прес-служби регіональних економічних спільнот (ECOWAS, EAC, SADC, COMESA), а також релігійні комунікаційні осередки – наприклад, AACCC Communications Desk і African Council of Religious Leaders Media Hub (Медіа-центр Африканської ради релігійних лідерів). Така структура створює мультирівневу комунікаційну екосистему, у якій державні й недержавні актори діють синхронно.

На підставі офіційних документів Африканського Союзу, зокрема стратегічних планів Комісії та комунікаційної стратегії Порядку денного 2063 (African Union, 2015), можна виокремити такі ключові принципи комунікаційної політики АС:

- Прозорість і доступність – забезпечення відкритих каналів обміну інформацією;
- Інклюзивність – залучення усіх соціальних груп, особливо жінок і молоді;
- Культурна чутливість – урахування місцевих традицій і релігійних переконань;
- Партнерство – співпраця з церквами, мечетями, традиційними лідерами та НУО;

- Мир і єдність – центральна моральна рамка комунікаційних меседжів.

Подібна комунікаційна модель наближає Африканський Союз до концепції публічної дипломатії четвертого покоління, у якій головним стає не лише передання інформації, а взаємне створення смислів. У свою чергу, АС перетворюється з адміністративної структури на морально-інформаційного посередника між народами, державами й світовою спільнотою.

У практичній площині комунікаційна стратегія Африканського Союзу є відображенням ширшого процесу переосмислення ролі інформації, культури й духовності в управлінні миром та розвитком на континенті. Згідно з концептуальними документами Комісії АС, комунікаційна політика реалізується як багатовимірна система дій, що охоплює зовнішню публічну дипломатію, внутрішньоконтинентальну інформаційну інтеграцію, співпрацю з медіа, громадянським суспільством і релігійними спільнотами. Ця система спрямована не лише на інформування, а передусім на конструювання спільного смислового простору, у якому формуються африканські ідентичності, моделі співіснування та колективні уявлення про мир (African Union, 2015).

Однією з ключових особливостей реалізації комунікаційної політики АС є її багаторівневність. Вона функціонує на рівні континентальних інституцій (Комісія АС, Директорат комунікації, Департамент політичних справ, миру і безпеки), регіональних економічних співтовариств (ECOWAS, SADC, IGAD, EAC, COMESA) та національних комунікаційних підрозділів держав-членів. Така структура створює горизонтальні канали взаємодії, що дозволяють уніфікувати інформаційні повідомлення і водночас адаптувати їх до локального контексту. Згідно з аналітичними звітами AU Directorate of Information and Communication (2019), одним із головних завдань є досягнення узгодженості меседжів між центром і регіонами, щоб уникнути фрагментації та політичного дублювання комунікаційних ініціатив.

Важливу роль у цьому процесі відіграє принцип «інформаційного партнерства». Африканський Союз визнає, що ефективна комунікація неможлива без участі позадержавних акторів, насамперед – релігійних організацій, громадських об'єднань, університетів та медіа-мереж. Релігійні інституції, завдяки своїй соціальній довірі та присутності в кожній спільноті, перетворилися на ключових посередників між громадянами та структурами АС. Саме тому партнерства з Всеафриканська конференція церков (ААСС), Форум міжрелігійного діалогу заради миру (IDFP) і African Council of Religious Leaders (ACRL) стали одним із наріжних каменів реалізації комунікаційної стратегії. Ці структури виконують функцію «моральних трансляторів» – вони передають ідеї миру, єдності та справедливості в термінах, зрозумілих для локальних громад, і тим самим легітимізують політичні рішення (Kilonzo et al., 2023). У звітах ААСС зазначено, що на рівні національних рад церков та ісламських спілок реалізується понад тридцять програм, пов'язаних із медіацією конфліктів, гендерною рівністю, просвітництвом молоді та пропагуванням миру у відповідності до принципів Agenda 2063.

Значущим інструментом реалізації комунікаційних стратегій Африканського Союзу стало використання медіаплатформ та інноваційних цифрових каналів. Від 2015 року функціонує офіційна мережа AU Media and Communications Network, що об'єднує державні та незалежні медіа з усіх регіонів Африки. Вона не лише поширює інформацію про діяльність Союзу, але й координує тематичні кампанії, як-от «#SilencingTheGuns», «#AfricaWeWant» і «#OurAfricaOurFuture». Ці ініціативи поєднують політичний зміст із культурно-релігійною символікою, апелюючи до понять миру, відповідальності, морального відродження, братерства. Успіх таких кампаній полягає у здатності конвертувати політичний дискурс у морально-зрозумілу для громадян мову, завдяки чому вони набувають глибшої легітимності.

Однією з найефективніших практик стала інтеграція релігійних наративів у програми публічної дипломатії Африканського Союзу. Під час кампаній *Silencing the Guns* та *Peace Begins With Me* використовувалися спільні заяви духовних лідерів християнських, мусульманських і традиційних африканських спільнот, які підтримували миротворчі заклики, трансльовані через телеканали AU TV і BBC Africa. Такі міжрелігійні комунікації мали значний вплив на громадську свідомість, оскільки релігійні авторитети в Африці мають високий рівень суспільної довіри. Висновки Зонді (2017) підтверджують, що саме “ціннісна комунікація”, тобто така, що базується на спільних етичних ідеалах, є більш стійкою, ніж політична або ідеологічна (р. 78).

Не менш важливою складовою реалізації є освітній компонент. Через Pan-African University, African Media Initiative та African Youth Network АС поширює знання про принципи доброго врядування, прав людини та миротворчої дипломатії. У цих програмах активно використовуються релігійно-етичні мотиви, які наголошують на відповідальності, взаємоповазі, солідарності та служінні громаді. У контексті освіти про мир релігія слугує не предметом проповіді, а засобом розвитку критичного мислення, морального самовизначення та громадянської свідомості (Kilonzo et al., 2023). Отже, Африканський Союз поступово формує комунікаційну культуру, у якій поєднуються раціональні, емоційні та духовні виміри.

Важливо підкреслити, що ефективність комунікаційної політики АС тісно пов'язана з довірою населення. Саме тому директорат комунікацій значну увагу приділяє прозорості та інклюзивності. В офіційних звітах і рішеннях органів Африканського Союзу за останні роки відзначається зростання участі громадян у цифрових консультаціях, форумах та громадських слуханнях, що свідчить про посилення горизонтальних каналів взаємодії (African Union, 2015). У цих ініціативах беруть участь не лише державні структури, а й представники церков, мечетей, традиційних общин, університетів і жіночих рухів. Це відображає специфіку африканської моделі

комунікації, у якій публічна дипломатія поєднується з «моральною дипломатією» – здатністю спиратися на довіру, чесність і спільні духовні принципи (Appleby, 2000).

Комунікаційна діяльність АС у сфері миру й безпеки також виявляється у співпраці з місцевими миротворчими ініціативами. Наприклад, під час мирних переговорів у Центральноафриканській Республіці (2018–2019) Департамент політичних справ і миру АС тісно координував дії з Міжконфесійною платформою ЦАР (Plateforme des Confessions Religieuses de Centrafrique, PCRC), яка мала вирішальний вплив на сприйняття процесу примирення громадянами. Згідно з аналізом *The Palgrave Handbook of Religion, Peacebuilding, and Development in Africa* (2023), саме поєднання дипломатії високого рівня та локальної релігійної комунікації створило умови для сталого діалогу між сторонами конфлікту (р. 248). Подібна модель була застосована і в Судані, де африканські миротворці спільно з імамами та протестантськими єпископами проводили інформаційні кампанії про переваги ненасильницького врегулювання.

Особливої уваги заслуговує практика використання культурних і мистецьких ініціатив як інструментів стратегічної комунікації. Програма AU Arts, Culture and Heritage Strategy for Africa (2021–2030) визнає релігію, музику, театр і традиційні обряди частиною комунікаційного простору, який сприяє єднанню африканських народів. У межах ініціативи «African Cultural Renaissance Charter» (прийнята 2006, вступила в силу 2020) релігійна спадщина Африки трактується не лише як духовна категорія, а як «джерело моральної творчості, що здатне формувати колективне бачення розвитку» (African Union, 2021). Через фестивалі, мистецькі резиденції, міжкультурні форуми АС комунікує ідею спільної африканської долі, яка ґрунтується на повазі до різноманіття й взаємопідтримці.

Важливо, що Африканський Союз приділяє значну увагу гендерним і молодіжним аспектам у комунікації. Ініціатива FemWise-Africa (Network of African Women in Conflict Prevention and Mediation; Мережа африканських

жінок у сфері запобігання конфліктам та посередництва), заснована у 2017 р., об'єднує понад 500 активісток і лідерок громадських рухів, які виступають за участь жінок у побудові миру. Комунікаційні програми мережі базуються на принципах етики співчуття й духовної гідності, що робить їх зрозумілими в усіх культурних контекстах (African Union [AU], n.d). Так само молодіжні платформи AU Youth Envoy і Africa Youth in Action використовують морально натхненні меседжі про відповідальність, мир і служіння суспільству.

Попри значні успіхи, реалізація комунікаційної політики АС стикається з низкою викликів. Серед них можна виокремити недостатню координацію між департаментами, різний рівень технічного розвитку держав-членів, мовну фрагментацію та політичну чутливість теми релігії. Крім того, надмірна бюрократизація комунікаційних процедур іноді знижує оперативність реагування на кризові ситуації. Проте більшість фахівців визнають, що африканська модель публічної дипломатії, яка поєднує інституційну стабільність і моральний авторитет, створює довготривалий потенціал для зміцнення миру (Zondi, 2017).

У ширшій перспективі реалізація комунікаційних стратегій Африканського Союзу свідчить про трансформацію самої природи політичної комунікації. Якщо раніше вона обмежувалася офіційними прес-релізами чи дипломатичними заявами, то нині перетворюється на динамічний процес взаємодії, у якому задіяні держава, суспільство, релігія й культура. Це відповідає концепції «діалогової дипломатії» (dialogic diplomacy), у межах якої комунікація сприймається як інструмент побудови довіри, а не як одностороння трансляція меседжів. Африканський Союз ставить за мету не просто поширювати інформацію, а створювати простір для колективного осмислення – інформаційного співбуття. Як слушно зазначає Єленський (2013), лише «через усвідомлення морального виміру комунікації можлива політика, що здатна об'єднувати, а не розділяти» (с. 237).

У свою чергу, практична реалізація комунікаційних стратегій Африканського Союзу відображає складний і водночас цілісний процес

інституційного розвитку, етичного оновлення та пошуку автентичної моделі публічної дипломатії, у центрі якої стоїть людина як носій гідності, віри та відповідальності. Цей досвід стає дедалі вагомішим прикладом для інших регіональних об'єднань, адже поєднання політичного прагматизму й духовно-культурної комунікації створює унікальну парадигму глобального миру.

Оцінюючи ефективність комунікаційних стратегій Африканського Союзу, варто підкреслити, що вони являють собою не лише набір інформаційних інструментів, а цілісну парадигму, засновану на принципах діалогу, партнерства й культурної чутливості. На відміну від традиційних моделей державної комунікації, де основна увага приділяється односторонній трансляції політичних меседжів, стратегія АС виходить із розуміння комунікації як взаємного процесу, що має моральний і соціальний вимір. Це дозволяє поєднати різні рівні африканського досвіду – від регіональних політичних структур до локальних громад, об'єднаних спільними етичними цінностями.

Одним із найпомітніших досягнень можна вважати зміну глобального дискурсу щодо Африки. Позитивні інформаційні кампанії Африканського Союзу, зокрема «#AfricaWeWant» і «#Agenda2063InAction», поступово формують новий образ континенту як простору інновацій, відповідальності та духовного відродження. Ці наративи ґрунтуються не на ідеалізації реальності, а на демонстрації власної суб'єктності – здатності Африки говорити від свого імені та формувати власний комунікаційний порядок денний. Як зазначає Єленський (2013), «символічне повернення Африки у світовий діалог є не лише політичним актом, а духовним – відновленням голосу, який довгий час замовчувався колоніальною історією» (с. 249).

Показовим є те, що Африканський Союз об'єднав політичну комунікацію з моральною риторикою, використовуючи у своїй діяльності мову, яка поєднує раціональні аргументи з етичними закликами. Це відповідає концепції «ціннісної дипломатії» (value-based diplomacy), у якій моральна послідовність стає основним індикатором ефективності міжнародних дій

(Appleby, 2000). У такій логіці Африканський Союз позиціонує себе не просто як політичний інститут, а як моральну спільноту, що прагне реалізувати ідею єдності через спільні комунікативні практики.

Найбільш результативними є ті ініціативи, у яких АС не лише інформує, але й залучає громадян до створення повідомлень. Наприклад, у програмах Youth for Peace Africa і African Women Mediators Network релігійні організації виступають не об'єктами комунікації, а її активними співтворцями. Це змінює традиційну динаміку влади в інформаційному процесі, замість «мовлення зверху» формується горизонтальний діалог, який є «єдиною стійкою моделлю комунікації в плюралістичних суспільствах» (Fox, 2006, p. 13).

Водночас ефективність стратегічних комунікацій АС має і вимір структурної стабільності. Завдяки інтеграції підрозділів APSA та AGA у спільні комунікаційні платформи, вдалося створити основу для оперативного реагування на кризові ситуації. Наприклад, під час пандемії COVID-19, коли на континенті поширювалися фейкові новини про вакцинацію, саме релігійні лідери, залучені Африканським Союзом, стали каналами достовірної інформації. Їхня участь допомогла зменшити опір вакцинації у низці країн, що засвідчує практичну силу довіри як комунікаційного ресурсу (The Palgrave Handbook of Religion, Peacebuilding, and Development in Africa, 2023, p. 262).

Попри це, низка проблем залишається. Серед них – неоднорідність комунікаційних стандартів у державах-членах, обмеженість фінансових і технічних ресурсів, політична чутливість теми релігії та питання мовного розмаїття. Африка має понад дві тисячі етномовних груп, тому уніфікація комунікаційних повідомлень без втрати локальної автентичності є складним завданням. Африканська комунікація має бути не централізованою, а поліфонічною, тому що її сила у множинності голосів, які ведуть до спільної гармонії. Тому в стратегії АС дедалі більше уваги приділяється саме децентралізованим форматам, а саме: місцевим ініціативам, громадам, культурним і релігійним лідерам.

Ще одним показником ефективності комунікаційних підходів є рівень довіри до самого Африканського Союзу. За даними Afrobarometer (2023), близько 62 % громадян держав-членів висловлюють позитивне ставлення до діяльності АС, що значно перевищує рівень довіри до національних урядів. Цей результат значною мірою зумовлений тим, що Союз розвиває комунікацію не як бюрократичну процедуру, а як морально насичену взаємодію. Люди відчують, що мова офіційних звернень наближається до їхніх культурних кодів і релігійних переконань. Отже, комунікація набуває форми морального партнерства, у якому політика й духовність утворюють єдиний простір довіри.

Етична складова комунікаційної політики проявляється також у сфері зовнішніх відносин. Африканський Союз використовує публічну дипломатію для просування африканських ініціатив у межах Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Руху неприєднання та Співдружності держав Карибського басейну і Тихого океану (ACP Group). У цих взаємодіях Союз пропонує нову парадигму міжнародної комунікації, яка базується не на суперництві, а на спільній відповідальності за глобальні виклики. Африканський досвід миротворчої комунікації дедалі частіше розглядається як приклад «етичного реалізму» – поєднання прагматичних інтересів і моральних принципів у дипломатії.

З теоретичного погляду, комунікаційні стратегії Африканського Союзу демонструють формування власної африканської школи публічної дипломатії. Вона спирається на традиційні культурні моделі спілкування, як-от ubuntu – філософію єдності через взаємозалежність і співчуття. Ця концепція визначає, що людяність можлива лише у взаєминах, і саме вона слугує духовною основою комунікаційної етики АС. Риторика ubuntu пронизує документи Agenda 2063, промови керівництва Союзу й миротворчі заяви, надаючи політиці емоційно-морального виміру. Отже, комунікаційна політика АС є не лише адміністративним інструментом, а формою втілення африканської гуманістичної думки.

Африканський Союз виробив власну концепцію «нарративу миру», яка відрізняється від західних моделей комунікації конфліктів. Якщо західна традиція зазвичай фокусується на раціональних переговорах, то африканська модель додає духовний вимір – спільні молитви, ритуали примирення, колективні дії, що символізують відновлення гармонії. Мир у африканському уявленні – це не просто відсутність війни, а відновлення зв'язку між людьми, природою і Богом. Цей підхід пронизує і комунікаційні практики АС, які наголошують на солідарності, співпраці та цінності життя (Kilonzo et al., 2023).

Узагальнюючи, можна стверджувати, що комунікаційна стратегія Африканського Союзу є органічною складовою його ширшої миротворчої й інтеграційної політики. Вона базується на принципах морального діалогу, культурної ідентичності та інклюзивності. Африканський Союз продемонстрував, що ефективна комунікація в сучасному світі неможлива без урахування духовного виміру людини. Залучення релігійних організацій, культурних діячів і громадянського суспільства створює унікальну модель партнерства, у якій м'яка сила перетворюється на силу співпереживання.

Підсумовуючи розгляд комунікаційних стратегій Африканського Союзу, слід наголосити, що вони не лише сприяють підвищенню інституційної ефективності організації, а й утверджують африканську версію гуманістичної дипломатії. Через комунікацію АС формує образ Африки як континенту, здатного мислити глобально, діяти морально та говорити мовою миру. Цей морально-комунікаційний підхід створює передумови для поглибленого аналізу наступного аспекту – впливу релігійних наративів на миротворчу діяльність і соціальну згуртованість, який становитиме предмет розгляду в підрозділі 2.3.

2.3. Вплив релігійних наративів на миротворчу діяльність і соціальну згуртованість

Релігійні наративи є унікальними за своєю природою та соціальною функцією у країнах Африки, становлячи фундаментальні конструктори спільної ідентичності та соціальної згуртованості, особливо в умовах конфліктних чи постконфліктних суспільств. Міжкультурна та міжрелігійна складність континенту формує особливу динаміку співіснування віровчень та практик, де релігія служить і ресурсом миру, і джерелом протистоянь (Appiah-Thompson, 2020).

Взаємодія африканських релігійних наративів з миротворчими практиками визначає специфіку сучасних програм Африканського Союзу у галузі соціального примирення. Традиційні релігії, християнство й іслам, що формують «органічний плюралізм» (Yerokun & Oni, 2025), об'єднують не лише культурні, а й політичні спільноти у спільному дискурсі. Як зазначає Anthony (2024), формування інклюзивних екуменічних наративів здатне підтримати реалізацію стратегічних програм AU, закладених у ідеї «Африки, яку ми прагнемо», прагнучи подолати роз'єднання і інтегрувати співтовариства.

Африканський досвід свідчить, що релігійні лідери – важливі агенти соціальних змін у сфері запобігання насильству, сприяння діалогу, вирішення суперечностей. У багатьох регіонах релігійна влада посідає вагоме місце у неформальних політичних процесах: через проповіді, послання чи ритуали формується суспільне уявлення про добро, справедливість, примирення (Githigaro, 2012). Межі між політичними й релігійними авторитетами часто розмиті, і в кризових ситуаціях релігійна спільнота може бути більш визнаною, ніж офіційна влада. Так, у Кенії після виборчих заворушень 2007 року Національна рада церков відіграла ключову роль у започаткуванні мостів між конфліктуючими громадами, надання гуманітарної допомоги, організації діалогових платформ (Githigaro, 2012).

У традиціях африканської миротворчості глибоко закорінене використання усталених релігійних формул (наприклад, прислів'їв чи сакральних символів), що мають високу репутацію у суспільстві. Особливо це

характерно для Гани, де посередники під час врегулювання міжетнічних чвар використовують афоризми, що виражають моральні та світоглядні принципи (Appiah-Thompson, 2020). Ефективність таких стратегій полягає у їхній емоційній та культурній автентичності – вони визнаються усіма сторонами як основа довіри та спільного розуміння.

Згідно з сучасними концепціями соціальної згуртованості, релігія відіграє амбівалентну роль: з одного боку – консолідує суспільство через загальні цінності, норми поведінки, обряди, а з іншого може стати причиною розколу й ексклюзивної ідентифікації (Owusu, 2024). Для Африки особливо актуальними є практики міжрелігійного діалогу, які створюють потужні платформи для об'єднання різних конфесій. Проекти, засновані на спільних етичних орієнтирах (поваги до життя, милосердя, допомога ближньому), стають ідеологічною основою освітніх програм, медіаційних ініціатив і громадських рухів.

У Бурунді дослідження Міжконфесійної ради Бурунді показали, що міжконфесійна миротворчість, залучення локальних лідерів і організація молитви та форумів примирення змінили суспільне сприйняття «іншого» й сприяли відновленню мирних відносин навіть між ворогуючими етнічними групами (Mbugua, 2022). Введення у публічний дискурс релігійних закликів до толерантності, співіснування, взаємної відповідальності стало поштовхом до розбудови щоденного миру на мікрорівні.

Серед актуальних викликів – вплив глобалізації, міграції, урбанізації та кризових трендів, що підважують і вертикальні (релігійні), і горизонтальні (громадянські) зв'язки. В нових урбанізованих спільнотах релігія часто залишається останнім моральним стрижнем, забезпечуючи мережі підтримки та самоідентифікації (Yerokun & Oni, 2025).

Окремим феноменом є залучення молодіжних та жіночих релігійних організацій до процесів миротворчості. Програма AU «Youth for Peace Africa» підтвердила, що релігійна ідентичність молоді, об'єднана навколо цінностей толерантності й соціальної справедливості, здатна протистояти радикалізації

та насиллю (African Union, 2025). Досвід Ефіопії (Steen-Johnsen, 2020) демонструє важливість «риторики любові» у роботі молодіжних лідерів – вони пропонують альтернативу екстремістським наративам, зосереджуючись на соціальному діалозі та пошуку спільних рішень.

Жіночі релігійні рухи, як наприклад FemWise-Africa та Women of Africa Forum, формують простір безпеки для жінок, які постраждали від війни, етнічних конфліктів або соціальної дискримінації. Релігійні платформи забезпечують не тільки психологічну підтримку, а й правову допомогу та громадську адвокацію (Powers, 2023). Інтеграція релігійних лідерок у структури AU стала стійкою практикою, що стимулює залучення жінок до процесів примирення та відновлення інституцій у постконфліктних регіонах.

Важливою проблемою африканських суспільств є радикалізація на основі релігійних наративів, використання сакральної ідеології для виправдання насильства й сегрегації. Дослідження показують, що джерелом релігійних конфліктів нерідко є не догматичні розбіжності, а соціально-політичні протиріччя (Steen-Johnsen, 2020). В умовах політичної нестабільності релігія стає «мовою» інтерпретації кризи, де наративи можуть як підтримувати згуртованість, так і провокувати розкол (Powers, 2023).

Для подолання екстремізму AU пропонує інструмент «інклюзивної віри» – формування спільного дискурсу за участі різних конфесій, адаптація освітніх та медіа-програм, залучення авторитетних релігійних діячів до боротьби з пропагандою та дезінформацією (Lado, 2021). Діалог між АТР та християнством, впровадження етичних норм у громадське виховання сприяє гармонізації соціальних стосунків.

Сучасна практика Африканського Союзу передбачає розбудову інтерфейсних платформ, що залучають представників різних релігій до розробки стратегій миру й згуртованості. Такі платформи часто організують конференції, тренінги, освітні сесії, спрямовані на трансформацію конфліктних наративів у тенденції до співробітництва. Відомим кейсом є діяльність African Interfaith Dialogue Forum, яке сприяло розв'язанню

суперечок у Судані, Центральноафриканській Республіці, Нігерії (Mills & Eze, 2024).

Досвід «Interfaith Peacebuilding from Below» у Бурунді (Mbugua, 2022) показує важливість горизонтальних ініціатив, коли зміни відбуваються на рівні громад – через заклади освіти, молодіжні клуби, релігійні асоціації. Саме такі практики сприяють формуванню атмосфери довіри, культурної відкритості та синергії між звичайними членами спільноти.

Зростання міграції на континенті провокує створення нових мультикультурних осередків, де релігійні наративи змінюються під тиском соціальної мобільності та інтеграційних процесів (Okorie, 2025). Міста стають центрами інноваційної релігійної ідентичності, перетворюючи традиційні наративи на більш гнучкі, з орієнтацією на спільні цінності, а не суворий поділ за доктринами.

У цьому контексті діалог між АТР, християнством та ісламом створює унікальне поле громадянської згуртованості, сприяючи формуванню нових громадянських ідентичностей, заснованих на спільній етиці відповідальності та взаєморозуміння (Yerokun & Oni, 2025).

Отже, релігійні наративи в Африці – це не лише духовна або сакральна практика, але й потужний соціальний інструмент формування миру, вирішення конфліктів, відновлення згуртованості у багатокультурних суспільствах. Африканський Союз, залучаючи релігійні громади, лідерів, молодіжні та жіночі рухи, створює інклюзивні платформи для сталого примирення. Дослідження цих процесів потребує міждисциплінарного підходу та уважного ставлення до різноманітних форм релігійної ідентичності. Важливим є також розвиток просвітницьких ініціатив, які зменшують ризики інструменталізації релігії та посилюють її потенціал як ресурсу миру й суспільної згуртованості.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ KEYCIB ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЇ У ПОБУДОВІ МИРУ

3.1. Релігійна комунікація у миротворчих місіях Африканського Союзу (на прикладі Центральноафриканської Республіки, Кенії, Нігерії)

У сучасній Африці релігія часто виступає не лише духовною основою суспільства, а й потужним інструментом миротворчості, особливо у країнах, що пережили або переживають затяжні конфлікти. Миротворчі місії Африканського Союзу дедалі частіше інтегрують релігійних лідерів та організації у процеси діалогу, медіації та відновлення довіри. Найбільш показовими прикладами такої взаємодії є досвід Центральноафриканської Республіки (ЦАР) та Кенії, де релігійна комунікація стала ключовим чинником стабілізації та примирення.

У Центральноафриканській Республіці (ЦАР) релігія відіграє ключову роль у житті суспільства та одночасно є одним із виразних маркерів протиборчих сторін конфлікту. За даними CIA World Factbook, релігійна структура населення ЦАР у 2020 році виглядала так: римо-католики – 34,6 %, протестанти – 15,7 %, інші християни – 22,9 %, мусульмани – 13,8 %, послідовники традиційних африканських вірувань – 12%, бахаї – 0,2 %, агностики/атеїсти – 0,7 % (CIA, 2020). Зростання релігійного протистояння відбувалося на тлі політичної нестабільності, з 2012 р. мусульманська коаліція Селека й християнські ополченці Анті-Балака розглядають один одного крізь призму релігії, вдаючись до насильства проти цивільних одновірців. У відповідь миротворці Африканського Союзу мали опікуватися всім населенням без розрізнення сповідань. Зокрема, резолюцією Ради Безпеки ООН 2127 (2013) було санкціоновано створення Місії Африканського Союзу у ЦАР (MISCA) з метою захисту цивільного населення і відновлення безпеки. Водночас керівництво Африканського Союзу відкрито відзначало релігійний аспект кризи, наприклад, голова Комісії АС Нкосазана Дламіні-Зума у 2014 р. засудила напади на мусульманські громади як чинник «посилення релігійних

розколів» і підлив стабілізаційних зусиль (African Union [AU], n.d.). З огляду на мультиконфесійну структуру ЦАР і наміри африканських миротворчих сил, необхідність у міжконфесійній комунікації ставала очевидною складовою миротворчості.

Практика миротворчої діяльності в ЦАР продемонструвала, що залучення місцевих релігійних авторитетів може ефективно доповнювати військово-політичні ініціативи. Місцеві богослови та імами, користуючись великою довірою населення, часто ставали «першими респондентами» у кризові моменти (Humenberger, 2018). Так, після нападу на церкву Фатіма у травні 2018 р. кардинал Дьйодонне Нзапалаінга (Католицька церква) і імам Омар Лаяма (мусульманська громада) одразу ж виступили з спільною заявою, яка того ж дня була передана національному радіо з проханням утриматися від самосуду та помсти (United States Institute of Peace [USIP], 2020). Такі мирні послання вкрай важливі для контролю емоцій громадян після атак.

Важливим елементом їхньої діяльності стала демонстрація особистої солідарності. Коли будинок імама був зруйнований, архієпископ надав йому притулок у своїй резиденції. Це стало символом єдності, який широко висвітлювався у ЗМІ та надихав людей на примирення. Лідери створили понад двадцять міжрелігійних комітетів у Бангі та регіонах, які займалися медіацією локальних конфліктів, допомогою переміщеним особам, координацією гуманітарної підтримки разом із міжнародними організаціями (Caritas, Islamic Relief, CRS).

У ЦАР, де люди здебільшого глибоко релігійні, ці мирні повідомлення мають важливий вплив, стримуючи населення після насильницьких нападів, щоб уникнути ескалації. Завдяки постійній присутності у громадах і безперервному діалогу з прихожанами релігійні лідери здобули велику легітимність. В критичні моменти люди вважали, що саме вони здатні заспокоїти ситуацію, на відміну від місцевих чиновників, яких сприймали як упереджених або корумпованих. В результаті вплив релігійних авторитетів на

місцеве населення за оцінками дослідників є значно вищим, ніж вплив державних і міжнародних акторів (Humenberger, 2018).

У відповідь на нові реалії у Центральноафриканській Республіці у 2014–2015 роках було утворено Міжконфесійну платформу ЦАР (Plateforme des Confessions Religieuses, PCRC), що об'єднала католицьку, протестантську і мусульманську громади. Через цю платформу релігійні лідери координаційно проводили спільні акції примирення, публікували звернення до вірян і організовували міжконфесійні заходи. PCRC стала ключовим органом для протидії релігійно обумовленому насильству, поширюючи послання миру й терпимості для пом'якшення напруженості між різними конфесіями (Humenberger, 2018). Месіанські звернення католиків та мусульман через радіо й інші медіа ефективно утримували мирне співіснування після спалахів насильства, оскільки для загалу населення ЦАР релігійні пріоритети часто є вирішальними (Newey, 2024). PCRC також сприяла створенню так званих Локальних миротворчих комітетів (LPC), де представники усіх трьох конфесій навчалися ранньому виявленню ознак конфліктів і проводили просвітницькі зустрічі з толерантності.

Важливо підкреслити, що зусилля міжрелігійної платформи у ЦАР не обмежувалися лише реагуванням на кризу – вони стали основою для стратегічної трансформації суспільства. Релігійні лідери організовували «тижні миру», під час яких у всіх церквах і мечетях країни лунали єдині меседжі про необхідність відмови від сили, вибачення й повернення до спільного громадянського життя. Регулярно проводилися семінари для молоді з питань ненасильства, форумі відповідального лідерства для релігійних діячів, зустрічі із представниками уряду, міжнародних структур, лідерами місцевих громад (Newey, 2024).

Окремим напрямом була робота з жінками. Релігійні платформи ініціювали програми психологічної підтримки для жінок, які постраждали від насильства, а жіночі асоціації церков та мечетей стали рушієм процесу повернення розділених сімей. Авторитет релігійних лідерів допоміг

налагодити комунікацію між ворогуючими сторонами, знайти точки дотику у спільних цінностях, повернути довіру до можливості співіснування. Такі підходи стали взірцем для інших країн Африки, які стикалися з подібними проблемами релігійної фрагментації (Chitando et al., 2023).

За підтримки уряду і міжнародних організацій LPC започатковано у більшості районів Бангі, що дало змогу формувати канали діалогу на низовому рівні й оперативно реагувати на потенційні розбіжності в громадах. Включення до цих ініціатив впливових релігійних діячів значно підвищувало їхню ефективність і довіру місцевого населення.

Взаємодія африканських миротворців із релігійними групами формально відображена і у мандаті місії. Резолюція Радбезу № 2127 вимагала від MISCA захищати всі громади ЦАР, незалежно від їхньої сповіді (United Nations Security Council [UNSC], 2013). На практиці африканські військові та правоохоронці долучалися до спільних заходів із представниками релігійних структур – разом забезпечували охорону богослужінь, залучали духовних наставників до просвітницьких програм і враховували рекомендації міжконфесійної ради під час патрулювання. За таких умов релігійна комунікація стала важливим доповненням до традиційної миротворчої діяльності. Як відзначив представник АС, об'єднання зусиль з міжнародними партнерами через «всебічний діалог» та залучення всіх суспільних сил (у тому числі релігійних) є єдиним засобом, аби «умиротворити вогнища» конфлікту і закріпити мир (United Nations Peacekeeping, n.d.).

Отже, релігійна дипломатія й гуманітарна комунікація в рамках місії АС допомагали створювати атмосферу довіри й зменшувати напругу між релігійними спільнотами. Наслідком таких зусиль стала відносна стабілізація міжконфесійних відносин на локальному рівні. Проведені ініціативи сприяли порозумінню та взаємній повазі, що зрештою підтримувало більш широку ідейну основу мирного врегулювання. Хоча офіційні миротворчі операції не забезпечили повноцінного національного примирення самі по собі, досвід ЦАР показав, що у контексті африканських миротворчих місій ефективна

релігійна комунікація здатна запобігати спалахам насильства і зміцнювати соціальну згуртованість (Alescu & Miroiu, 2021). Ці приклади доводять, що миротворчі місії АС вииграють від тіснішого залучення релігійних мереж у процеси захисту цивільних і примирення. Посиленню такого підходу сприяє авторитет релігійних лідерів серед населення та їхній досвід трансляції повідомлень миру, про що свідчить світовий досвід у ЦАР (Newey, 2024).

Не менш показовим є випадок Кенії. В країні приблизно 85,5 % населення сповідує християнство (з яких 33,4 % протестанти, 20,6 % католики, 20,4 % євангелістів тощо), 10,9 % – іслам, решта – інші або відсутність віри (CIA, 2020). Така переважна християнська більшість робить церкву одним із головних соціальних інститутів країни, що надає їй значний вплив у суспільно-політичному житті. Відтак керівники релігійних організацій і представники конфесій традиційно вважаються «свідомістю суспільства», здатними сприяти справедливості й залагодженню конфліктів (Omare & Kamaara, 2023).

Під час та після кризи поствиборчого насильства 2007–2008 рр. кенійські релігійні лідери активно втручалися в процес примирення. Національна рада церков Кенії (National Council of Churches of Kenya, NCCK) організовувала внутрішні й міжетнічні діалоги для взаємного прощення та зцілення ран, спрямовані на відновлення мирного співіснування громад (Githigaro, 2012). Зокрема, представники NCCK повідомляли, що проводили серії форумів з метою «прощення одне одного, примирення і настання зцілення... щоб громади могли жити разом гармонійно». Одночасно вони ініціювали Міжконфесійну раду (Inter-Religious Forum), до якої ввійшли представники усіх провідних релігій Кенії, аби забезпечити мирні виборчі кампанії 2007 року. Так у Кенії було створено ефективні канали релігійної комунікації, що координують дії представників церков, мечетей та традиційних вірних заради спільного суспільного блага.

На місцевому рівні релігійні інституції також впроваджували інноваційні моделі миротворчості. Так, «модель Амані Машінані» (що у

перекладі означає «мир в глибині»), започаткована католицьким єпископом Коріром із Ельдорету, передбачала залучення громад на рівні селищ до відновлення зруйнованих відносин між етнічними групами (Mutua & Kilonzo, 2016). Ця ініціатива спрямована на подолання конфліктів через діалог, взаєморозуміння та спільні проєкти, наприклад, проведення міжконфесійних молитов, культурних обмінів, а також психологічну підтримку постраждалих (Mutua & Kilonzo, 2016). У свою чергу, релігійне посередництво доводить свою дієвість не лише на рівні великих організацій, але й у малих громадах, залучаючи до процесу миротворчості самих жителів «ізнизу».

Жінки, як складова релігійних і соціальних рухів, також відіграють важливу роль у таких процесах. Кенійські дослідники відзначають, що жінки активні в організації примирення після конфліктів. Вони проводять мирні демонстрації, беруть участь у медіації, надають гуманітарну та психологічну допомогу, часто через церковні або жіночі громади (Maseno, 2023). Це корелює із світовою тенденцією, що залученість жінок у процеси миротворчості підвищує легітимність та стійкість домовленостей (Maseno, 2023). Наприклад, у Кенії після насильства 2007 р. жінки-лідерки організували кампанію «Жінки – агенти миру» для навчання примиренню та допомоги жінкам та дітям, постраждалим від конфлікту. Така гендерно-чутлива релігійна комунікація підсилює стабільність на місцевому рівні, співпадаючи із цілями 16-го ЦСР ООН (масштабність миротворчості та інклюзивність) (Maseno, 2023).

Мусульманські громади Кенії, хоч і становлять меншість (близько 11 %), теж активно комунікують задля миру. Місцеві мечеті традиційно були центрами не лише релігійного життя, але й освіти та соціальної підтримки (Kahumbi, 2023). Сьогодні багато мечетей проводять т. зв. «миротворчі каравани» - виїзди богословів до конфліктних регіонів, де вони здійснюють спільні молитви та бесіди з молоддю, проводять міжрелігійну вуличну проповідь, зустрічаються з місцевими старійшинами і правоохоронцями, а також організовують спортивні чи освітні конкурси між релігійними школами

(Kahumbi 2023). Ці активності сприяють зміні ставлення до насильства і розбудові довіри між громадами.

Крім того, комітети при окремих мечетях, як-от Комітет мечеті Джамія в Найробі, регулярно виступають з публічними зверненнями, відстоюючи інтереси мусульман та засуджуючи терористичні акти (Nadwa 2016). Так, після стрілянини в університеті Гарісса в 2015 р. мусульманські лідери з Вищої ради мусульманських лідерів (Supreme Council of Kenya Muslims, SUPKEM), (найбільшої кенійської мусульманської організації) публічно закликали владу посилити боротьбу з радикалізацією і запевняли, що ісламські богослови наполегливо працюють над запобіганням екстремізму (Kahumbi, 2023).

Серед яскравих постатей релігійної дипломатії в Кенії варто виокремити таких лідерів, як Пітер Каіру (Peter Kaigu, католицький єпископ, активний учасник Комісії справедливості й миру), Абдулла Кемба (Abdulla Kemba, один з голів SUPKEM), а також Джексон Олесапіт (Jackson Ole Sapit, Англiканська церква, відомий своєю міжплемінною миротворчою роботою). Вони виступали організаторами ключових міжконфесійних платформ, модераторами діалогів між різними політичними таборами та медіаторами на локальному рівні, зосереджуючи увагу на викоріненні риторики ненависті.

Втім, релігійні спільноти стикаються й із викликами комунікації. Наприклад, поширення ісламофобських наративів у ЗМІ посилює напругу між релігіями. Дослідження показують, що кенійські медіа часто маргіналізують мусульман, зображаючи радикалізацію і тероризм як “чисто ісламські” явища (Chembea, 2023). Така однобічна картина провокує страх і ненависть до мусульман, ускладнює міжрелігійну взаємодію й навіть впливає на державну політику. Водночас мусульманські організації зазнають тиску через «війну з терором». Багатьох звинувачували в пособництві злочинам, що призвело до переслідувань деяких благодійних фондів і ускладнило їхню діяльність (Kahumbi, 2023). Цей негативний фон вимагає активної релігійної комунікації – як у масштабі цивільних організацій, так і через міжконфесійні форуми – аби відновити довіру і забезпечити захист прав усіх громадян.

Значну роль у миротворчих комунікаціях відіграють і традиційні старійшини. Хоча їхній вплив дещо ослаб через колоніальне минуле, ці авторитети й далі вирішують сімейні й громадські суперечки за давніми звичаями (Ramadhan, 2023). У різних племенах Кенії старійшини вважаються втіленням моральної чистоти. Їх відбір проходить через ритуали посвяти і довіру громади, наприклад, у масаїв майбутній старійшина мусить пройти осіяння переходу до повноліття, а в луо – продемонструвати зв'язок із потойбічним (Ramadhan, 2023). Саме через такі культурні традиції старійшини вважаються справедливими арбітрами, здатними підтримувати мир, толерантність, солідарність і повагу у громаді. Вони організовують народні суди та примирення, тлумачать норми звичаєвого права і залучають релігійні символи до зняття конфліктної напруги. Така міжрелігійно-культурна комунікація на місцевому рівні часто є більш ефективною, ніж формальні державні процедури, оскільки ґрунтується на взаємній довірі односельців (Ramadhan, 2023).

Отже, приклад Кенії демонструє, що релігійна комунікація в миротворчих процесах є важливим механізмом забезпечення миру від державного до локального рівня. Об'єднання зусиль церков, мечетей, міжрелігійних форумів, жіночих і традиційних спільнот сприяє налагодженню діалогу, гуманітарній підтримці та вихованню культури співіснування (Githigaro, 2012; Kahumbi, 2023). Інституалізовані (як NCCK, SUPKEM) і неформальні (як Амані Машінані, старійшинські ради) ініціативи можуть стати «містком» між громадами та миротворчими місіями АС. Вони зміцнюють довіру всередині суспільства і резонують із принципами миротворчості, закладеними в континентальній політиці безпеки (Maseno, 2023; Chembea, 2023).

Іншим прикладом, де релігія була використана для встановлення миру є Нігерія. Релігійний поділ в країні має складний і багатовимірний характер, що значною мірою зумовлює динаміку конфліктів у цій країні. Нігерія – багатоконфесійна країна з майже рівним співвідношенням християн і

мусульман (мусульмани 53,5 %, римо-католики 10,6 %, інші християни 35,3 %, інші 0,6 % (за оцінками 2018 року) (CIA, n.d.). Водночас існує чітка регіональна конфесійна поляризація, а саме: на півночі панує іслам, на півдні – християнство, а «Середній Пояс» (Middle Belt) історично змішаний і населений представниками обох релігійних спільнот та традиційних вірувань. На цьому підґрунті упродовж останніх трьох десятиліть неодноразово фіксувалися випадки масового насильства – серед найбільш драматичних можна назвати сутички у Джосі (2001, 2008, 2010), Кано, Кадуні та Баучі, коли протистояння між християнською і мусульманською громадами призводили до значної кількості жертв, хвиль переміщення населення, руйнування інфраструктури та поглиблення атмосфери взаємного страху і недовіри (John, 2023).

Особливий поштовх ескалації надала поява радикального руху Boko Haram, чий бойові дії на північному сході країни були ідеологічно обґрунтовані ісламськими наративами і супроводжувалися спробами поширення релігійного екстремізму серед молоді, масовими викраденнями й нападами на християнські та урядові об'єкти (Adesoji & Alimi, 2020). Внаслідок цього релігійний чинник у міжгромадських відносинах став ще більш поляризуючим і травматичним.

Реакцією суспільства на такі виклики стала активізація релігійних лідерів обох конфесій, які поступово створили організовані майданчики для діалогу та медіації. Вирішальну роль у цьому процесі відіграли як загальнонаціональні структури, зокрема Нігерійська міжрелігійна рада (Nigeria Inter-Religious Council – NIREC, що об'єднує Нігерійську християнську асоціацію (Nigerian Christian Association) та Вищу раду з ісламських питань (Supreme Council for Islamic Affairs)), так і регіональні посередницькі організації на кшталт Interfaith Mediation Centre в Кадуні.

NIREC виступає як постійний форум спільних заяв та комюніке, організовуючи щоквартальні зустрічі у різних регіонах країни. Засновники цієї організації, імам Мухаммад Ашафа та пастор Джеймс Вуе, власним прикладом

подолали особисту ворожнечу (внаслідок попередніх зіткнень обидва втратили членів своїх родин), натомість змогли побудувати унікальну платформу примирення, що спеціалізується на спільних тренінгах, молодіжних миротворчих таборах, інтерактивних зустрічах для мешканців конфліктних районів (John, 2023). Їхня діяльність була підтримана не лише релігійними спільнотами, а й урядовими органами, міжнародними фондами, що дозволяло покривати як міські, так і сільські території.

Учасники NIREC регулярно закликають припинити релігійні упередження та засуджують насильство. Зокрема, угруповання церковних і мусульманських лідерів в штаті Кадуна у 2002 році спільно підписали «Кадунську декларацію миру», у якій рішуче засудили вбивства «в ім'я Бога», закликали поважати свободу віросповідання та обіцянку створити постійну спільну комісію для заохочення міжконфесійного діалогу. Такі ініціативи демонструють, що релігійні лідери беруть на себе відповідальність створювати «атмосферу взаємоповаги і довіри» між громадами (Kaduna Peace Declaration, 2002).

На субнаціональному рівні в регіоні «Middle Belt» створено спеціалізовані державні агентства миротворчості. Зокрема, у штаті Плато було створено Агентство з побудови миру Плато (Plateau Peace Building Agency, PPBA), а в Кадуна – Комісія миру штату Кадуна (Kaduna State Peace Commission). Їхні установчі документи передбачають «поширення культури миру» серед етнічних і релігійних груп, а також залучення жінок, молоді і вразливих верств населення. Ці організації використовують «мирні інфраструктури» на місцях. Вони створюють мережі місцевих миротворчих комітетів у кожному районі, налагоджують раннє попередження конфліктів і регулярні консультації між лідерами громад (Kew, 2021). За підтримки агентства Плато було проведено низку багаторівневих діалогів – від нарад із фермерськими та кочівницькими громадами до обговорень урядових заходів проти напруги. У 2016 році в Плато за участі представників 56 етнічних спільнот підписали «Мирну угоду», що стало результатом семимісячних

переговорів (Kew, 2021). Важливо, що керівництво цих інституцій регулярно запрошує до співпраці служителів церков та мечетей, традиційних правителів і громадські групи – фактично створюючи площадку для міжконфесійного «мінування» конфліктів спочатку на рівні громадянського суспільства, а потім вищого політичного рівня (John, 2023).

Значна увага приділяється залученню молоді. Так, при NIREC діє Молодіжний форум міжрелігійної ради Нігерії, що об'єднує представників християн і мусульман. У своєму посланні 2023 року форум відзначав, що «молодь часто використовується як гарматне м'ясо» під час виборів, тому закликає відмовитися від мобілізації юнаків на протистояння і зберігати єдність поза етнічними та релігійними рамками (NIREC, n.d.). Молодіжні ініціативи NIREC включають також спортивні та культурні заходи. Наприклад, у липні 2021 року організовано «Мирний кубок» – футбольний турнір для підлітків з шести регіонів ФКТ Абуджа, за результатами якого учасники отримали сертифікати «послів миру» (NIREC, n.d.). Подібні заходи спрямовані на формування у молодих людей почуття відповідальності та солідарності попри релігійні розбіжності.

Не меншу роль відіграють жінки. Дослідження свідчать, що у багатьох конфліктних регіонах Нігерії діють жіночі міжрелігійні групи (напр. WOWICAN – Women of Wisdom Initiative), що на практиці об'єднують християнок і мусульманок для гуманітарного сприяння і діалогу. Утім, повсюдна проблема полягає в тому, що жінки формально мало представлені у верхніх ідеологічних миротворчих структурах, що відповідає загальноконтинентальній тенденції активізації дискурсу про гендерну рівність (Yusuf & McGarvey, 2018). Все ж приклад WOWICAN і подібних організацій показує, що використання релігійної комунікації на засадах рівного партнерства може підсилити участь жінок у міжконфесійному діалозі й миротворчої діяльності (Yusuf & McGarvey, 2018).

Варто наголосити й на міжнародному вимірі цих ініціатив. Африканський Союз публічно підтримує принцип нерозпалювання релігійних

конфліктів і заохочує залучення релігійних діячів до миру. Зокрема, у листопаді 2025 року Комісія АС підтвердила прихильність суверенітету Нігерії та її зобов'язанням із гарантування свободи віросповідання (African Union Commission [AUC], 2025).

Одночасно Африканський Союз розгорнув спеціальну Платформу міжрелігійного діалогу (Interfaith Dialogue Forum), уперше скликану у 2010 році в Абуджі, яка об'єднала лідерів різних віровизнань, жінок і молодь для обговорення питань миру, розвитку та безпеки (African Union, n.d.).

Через партнерство з міжнародними організаціями, наприклад, KAICIID (Міжнародний центр діалогу), АС зміцнює зв'язки з релігійними та державними інституціями Нігерії. У червні 2025 року KAICIID та Національний інститут миру і розв'язання конфліктів Нігерії уклали меморандум про співпрацю, за яким між релігійними лідерами і законодавцями створено мережу діалогу і спільних проєктів з протидії ворожнечі (KAICIID, 2025). Це включає навчальні програми, дослідження та адвокацію мирного співіснування – від захисту святинь до подолання мовлення ненависті (KAICIID, 2025).

На прикладі Нігерії можна прослідкувати, як релігійна комунікація стає невід'ємною частиною процесів миротворчості. Міжконфесійні декларації та регулярні консультації сприяють зниженню напруги на місцях, нові інституції нігерійських штатів будують мирну інфраструктуру включно з релігійними акторами, а державні й міжнародні програми формують широку мережу діалогу з залученням різних верств населення (Osaretin & Akov, 2013). Африканський Союз, у свою чергу, створює рамки й платформи, що віддзеркалюють ці підходи (African Union Commission, 2025; KAICIID, 2025). Співпраця цих різнорівневих ініціатив допомагає нігерійському суспільству не лише протидіяти екстремістським загрозам, а й будувати толерантні відносини на засадах спільних цінностей (Kilonzo et al., 2023).

Отже, аналіз підтверджує, що релігійна комунікація – це унікальний інструмент миротворчості, який працює на різних рівнях, від миттєвої

мобілізації до поступової трансформації суспільних відносин. Її найсильніший потенціал – у здатності забезпечити «міст довіри» між громадами, надати моральну легітимацію процесам примирення, розширити участь у трансформації не лише еліти, а й простих людей.

Досвід ЦАР демонструє, що релігія може бути чинником як загострення, так і подолання конфлікту. Релігійна поляризація між мусульманською коаліцією Селека та християнськими ополченнями Анті-Балака спричинила масштабні акти насильства, однак водночас саме міжконфесійна співпраця релігійних лідерів, зокрема через Міжконфесійну платформу ЦАР (PCRC), стала ключовим механізмом локальної стабілізації. У Кенії, де християнство домінує у релігійній структурі населення, церкви, мечеті та міжрелігійні форуми відіграли визначальну роль у подоланні поствиборчої кризи 2007–2008 років. Ініціативи на кшталт діяльності Національної ради церков Кенії (NCCK), «Амані Машінані», а також участь мусульманських організацій і традиційних старійшин забезпечили відновлення діалогу, примирення громад та формування стійкої інфраструктури миру.

Найскладнішу ситуацію демонструє Нігерія, де релігійна поляризація між мусульманською північчю та християнським півднем тривалий час загострює конфлікти між громадами. Діяльність радикальних угруповань, насамперед Boko Haram, перетворила релігійний чинник на одну з ключових осей насильства, що супроводжується масовими нападами, викраденнями та переслідуваннями людей через їхню віру. У відповідь у країні сформовано розгалужену мережу міжрелігійних інституцій, зокрема Нігерійську міжрелігійну раду (NIREC) та миротворчі комісії штатів Плато й Кадуна, які покликані вести діалог, посередництво та забезпечувати раннє попередження конфліктів.

Попри очевидну ефективність релігійної дипломатії, досвід усіх трьох країн доводить, що релігія не є універсальним інструментом розв'язання конфліктів. Релігійна ідентичність здатна не лише об'єднувати, а й стати інструментом мобілізації насильства, якщо її використовують політичні або

екстремістські групи. Так, у Нігерії традиційні релігійні лідери не мають впливу на радикальні угруповання, які відкидають авторитети поміркованого ісламу, а в умовах слабких державних інституцій чи високого рівня корупції навіть найпотужніші міжрелігійні платформи стикаються з обмеженими можливостями впливу. У ЦАР миротворчий потенціал релігійних структур також залежить від безпекової підтримки міжнародних місій та стійкості політичного врядування.

Поточна ситуація в регіоні відображає різні ступені стабільності. У ЦАР міжрелігійний діалог загалом стримує ескалацію, однак у віддалених регіонах зберігаються озброєні групи. Кенія демонструє відносну стабільність, хоча виклики радикалізації на кордоні із Сомалі залишаються. Нігерія ж перебуває у найбільш напруженому становищі, характеризуючись активністю екстремістів, конфліктами у «Середньому Поясі» та численними випадками переслідувань за релігійною ознакою. Отже, релігійна комунікація виступає важливим, але не самодостатнім компонентом миротворчої архітектури. Вона ефективна лише за умови поєднання з інклюзивним врядуванням, сильною правовою системою та комплексною безпековою підтримкою національних і міжнародних інституцій.

3.2. Роль релігійних організацій у співпраці з Африканським Союзом

У сучасному африканському контексті релігійні організації відіграють унікальну роль у формуванні, реалізації та підтримці миротворчої стратегії Африканського Союзу. Їхнє значення обумовлене не лише чисельністю та впливом на африканські суспільства, але й глибоко вкоріненою традицією моральної та соціальної підтримки у кризових ситуаціях. У партнерстві з АС та політичними інституціями релігійні організації створюють альтернативний канал впливу на громади, формують суспільну довіру, забезпечують мобілізацію ресурсів для гуманітарних і миротворчих програм.

Всеафриканська конференція церков (All Africa Conference of Churches, ААСС) є однією з найстаріших і найвпливовіших християнських організацій на континенті, заснованою у 1963 році з метою консолідації церковних зусиль у боротьбі за соціальну справедливість, мир і розвиток. Її членами є понад 200 мільйонів християн різних конфесій із більш ніж 40 країн Африки (Chitando et al., 2023). Важливість ААСС полягає у здатності об'єднувати різноманітні християнські громади, а саме: англіканські, католицькі, протестантські, незалежні африканські церкви – навколо спільних цінностей та стратегій.

ААСС активно співпрацює з Африканським Союзом у питаннях миротворчості, захисту прав людини, протидії дискримінації та бідності. Організація проводить щорічні асамблеї, на яких обговорюються ключові виклики для континенту, такі як конфлікти, епідемії, зміна клімату, міграція. Важливим напрямом є участь у моніторингу виборів, розробці етичних кодексів для політиків, організації освітніх кампаній щодо ненасильства та толерантності. ААСС ініціює міжцерковні форуми, де лідери різних конфесій спільно шукають шляхи подолання розколу, а також координує гуманітарні місії у зонах конфліктів (Tarusarira & Chitando, 2023).

Бачення ААСС ґрунтується на ідеї «єдності у різноманітності» та переконанні, що церква має бути не лише духовним, а й соціальним агентом змін. Організація наголошує на важливості інклюзивності, захисту вразливих груп, просування гендерної рівності та участі молоді у процесах прийняття рішень. У своїх стратегіях ААСС акцентує на необхідності партнерства з державними інституціями, міжнародними організаціями та громадянським суспільством для досягнення сталого миру (All Africa Conference of Churches [AACC], n.d.)

Серед знакових подій – участь у мирних переговорах у Південному Судані, організація кампаній проти насильства у Нігерії, підтримка реінтеграції біженців у Центральноафриканській Республіці. ААСС також виступає ініціатором освітніх програм для молоді, тренінгів для релігійних

лідерів з питань медіації та трансформації конфліктів, а також координує роботу церковних волонтерських мереж у надзвичайних ситуаціях.

Інша міжрелігійна платформа – це Африканська рада релігійних лідерів – Релігії заради Миру (African Council of Religious Leaders – Religions for Peace, ACRL). Вона об'єднує лідерів християнських, мусульманських, індуїстських та традиційних африканських релігій. Її діяльність спрямована на розвиток діалогу, медіації та спільних дій у сфері миру, прав людини та соціальної згуртованості. ACRL є африканським відгалуженням глобальної ініціативи «Religions for Peace» і має представництва у більшості країн континенту.

Важливість ACRL полягає у здатності створювати простір для співпраці між релігіями, які історично могли бути конкурентами або навіть ворогами. Організація проводить міжрелігійні конференції, форуми для молоді, жіночі лідерські саміти, а також бере участь у гуманітарних місіях у зонах конфліктів (наприклад, Судан, Сомалі, Нігерія, ЦАР). ACRL розробляє спільні заяви щодо засудження насильства, екстремізму, дискримінації, а також ініціює кампанії з просування толерантності та взаємоповаги.

Бачення ACRL базується на принципах «мир через діалог» та «релігії як ресурс для розвитку». Організація наголошує на необхідності залучення релігійних лідерів до процесів прийняття політичних рішень, підтримки освітніх та соціальних програм, а також формування спільної етики відповідальності за майбутнє континенту. ACRL активно співпрацює з Африканським Союзом у розробці стратегій профілактики радикалізації, реінтеграції постраждалих від конфліктів, підтримки прав жінок і дітей (African Council of Religious Leaders – Religions for Peace Africa [ACRL-RfP Africa], n.d.).

Серед важливих подій – організація міжрелігійних місій у Судані під час мирних переговорів, участь у кампаніях проти дитячої праці та насильства, підтримка програм реабілітації жертв тероризму у Нігерії. ACRL також координує роботу місцевих релігійних рад, які займаються медіацією конфліктів на рівні громад, організовують тренінги для лідерів та волонтерів,

а також беруть участь у розробці законодавчих ініціатив у сфері захисту прав людини.

Окрім ААСС та ACRL, важливу роль у партнерстві з Африканським Союзом відіграють мусульманські об'єднання та міжнародні міжрелігійні інституції. Одним із них є Африканський форум мусульманських рад (African Forum for Muslim Councils, AFMC), що виступає платформою інтеграції ісламського громадянського суспільства в загальноафриканські та регіональні миротворчі ініціативи. Мусульманські лідери, що входять до цієї організації, підтримують реалізацію освітніх, правозахисних, гуманітарних програм, удосконалюють системи взаємного попередження насильства на місцях, проводять просвітницькі кампанії з релігійної терпимості, активно залучають молодь та жінок до волонтерських ініціатив (African Forum for Muslim Councils [AFMC], n.d.).

У складі Африканський форум мусульманських рад діють такі структури, як Федерація ісламських організацій Західної Африки, Рада суфійських братств та Ісламський фонд соціального розвитку. Вони співпрацюють із АС, ООН, ЮНЕСКО, беруть участь у розробці законодавства щодо захисту прав національних меншин, організовують конференції з питань миру та розвитку, ініціюють спеціальні комісії для медіації у регіонах підвищеної конфліктності.

Важливим елементом їхньої діяльності є створення «гарячих ліній» для оперативного реагування на прояви радикалізації, організація медіаційних груп при мечетях, розробка спільних регіональних посібників для релігійних діячів щодо тактики примирення в кризових ситуаціях. Відомі кейси успішної участі мусульманських структур у гасінні конфліктів у Малі, Нігерії, Чаді, проведенні інформаційних кампаній із протидії екстремізму Боко харам – із залученням місцевих імамів до просвітницької роботи і соціальної реабілітації жертв насильства (Adesoji & Alimi, 2020)

Окремо варто відзначити KAICIID – Міжнародний центр міжрелігійного і міжкультурного діалогу, що проводить глобальні і регіональні сесії з

розбудови миру, навчальні програми для конфесійних лідерів Африки, модерує спільні платформи АС та інших структур для обміну найкращими практиками. За даними KAICIID Dialogue Centre (n.d.), організація виступає партнером у створенні аналітичних звітів, рекомендацій для миротворчих місій, поширює інструменти «інклюзивної освіти» та залучення релігійного лідерства до політики толерантності.

Успішна співпраця релігійних організацій та Африканського Союзу проявляється у численних спільних програмах, які мають як гуманітарний, так і освітньо-просвітницький, політичний вимір. Одним із ключових напрямів діяльності релігійних інституцій в Африці стала реалізація миротворчих місій у зонах збройних конфліктів. Інституційна основа такої співпраці була офіційно закріплена у 2013 році підписанням Меморандуму про взаєморозуміння (MoU) між Комісією Африканського Союзу (AUC) та провідними релігійними організаціями, зокрема Всеафриканською конференцією церков (AACC) та Африканською радою релігійних лідерів (ACRL-RfP). Цей документ формалізував партнерство у сферах миру, безпеки та належного врядування (African Union Commission [AUC], 2013).

Ефективність безпосередньої участі релігійних лідерів у медіації підтверджується конкретними прикладами врегулювання етнорелігійних протистоянь. Показовим кейсом є підписання «Кадунської мирної декларації» у Нігерії (2002), де 22 християнських та мусульманських лідери зобов'язалися припинити насильство та створити постійний спільний комітет для імплементації миру (Religious Leaders of Kaduna State, 2002). Крім того, у Центральноафриканській Республіці релігійні представники відіграли важливу роль у Форумі з національного примирення в Бангі (2015), сприяючи діалогу між ворогуючими угрупованнями в умовах складної безпекової ситуації (United Nations Security Council [UNSC], 2015). У Південному Судані Рада церков розробила та впроваджує власний «План дій заради миру» (Action Plan for Peace), спрямований на вирішення корінних причин конфлікту через адвокацію та примирення на рівні громад (PAX, n.d.). Важливим механізмом

постконфліктного відновлення також залишається модель Комісій правди й примирення, апробована в ПАР, яка заклала фундамент відновного правосуддя на континенті (Truth and Reconciliation Commission of South Africa [TRC], 1998).

Не менш суттєве значення мають ініціативи з правового захисту вразливих груп населення. Релігійні лідери активно долучаються до кампаній із захисту прав жінок та дітей, що підтверджується спільними ініціативами з міжнародними організаціями. Зокрема, міжконфесійні лідери Східної та Південної Африки у співпраці з ЮНІСЕФ та Фондом ООН у галузі народонаселення об'єднали зусилля для викорінення калічення жіночих статевих органів (FGM) та дитячих шлюбів, визнаючи ці практики такими, що суперечать релігійним цінностям та правам людини (UNICEF, 2023).

Важливим інструментом розбудови миру є впровадження освітніх програм та тренінгів для молоді й релігійних лідерів, які здебільшого реалізуються у форматі секулярно-релігійного партнерства. Цей підхід дозволяє поєднати моральний авторитет релігійних діячів із методичним інструментарієм міжнародних організацій. Показовим прикладом такого партнерства на рівні Африканського Союзу є програма iDove – Interfaith Dialogue on Violent Extremism. Її було започатковано Директоратом у справах громадян і діаспори Комісії АС (AUC-CIDO) спільно з Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ) як пілотний проєкт, покликаний продемонструвати «м'яку силу» релігії в запобіганні насильницькому екстремізму (African Union, n.d.). Програма виходить з того, що суто силові, «жорсткі» заходи протидії екстремізму мають обмежену ефективність і високу соціальну ціну, тоді як довгострокова профілактика потребує опори на ресурси громадянського суспільства, релігійних спільнот і молодіжного лідерства (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit [GIZ], 2018).

iDove функціонує як міжконтинентальна платформа обміну та навчання для молоді віком 18–35 років з Африки, Європи, Азії та Близького Сходу, яка

працює у сфері запобігання та протидії насильницькому екстремізму (P/CVE) і розбудови соціальної згуртованості. На сьогодні мережа налічує близько 150 учасників із 49 країн, що створює умови для тривалих горизонтальних зв'язків між молодіжними, релігійними та громадськими ініціативами (The Network for Religious and Traditional Peacemakers, n.d.). Центральними елементами програми є щорічний Міжконтинентальний молодіжний форум (Intercontinental Youth Forum), навчальні тренінги й модулі підготовки тренерів (Training of Trainers), а також система малих грантів для локальних проєктів, які реалізуються самими учасниками у власних громадах (African Union Commission, 2017).

Особливістю iDove є її орієнтація на інноваційні молодіжні та міжрелігійні підходи. Програма підтримує ініціативи у сфері мистецтва, спорту, вуличних культурних подій, освітніх кампаній та цифрових продуктів (зокрема створення прикладних ігор для підвищення обізнаності про процеси радикалізації та розвиток навичок критичного мислення) (GIZ, 2018). Важливе місце посідає міжрелігійний діалог, який розглядається як ненасильницький інструмент політичної трансформації та вироблення спільних ненасильницьких відповідей на локальні виклики (African Union Commission, 2017). Через це iDove можна розглядати як приклад миротворчості «знизу», в якій Африканський Союз забезпечує загальну рамку й ресурси, а релігійні та молодіжні актори реалізують конкретні ініціативи, що зміцнюють соціальну згуртованість і знижують привабливість радикальних наративів на місцевому рівні (International Partnership on Religion and Sustainable Development, 2020).

Конкретні ініціативи в межах iDove демонструють цю логіку на практиці. У Кенії проєкт Youth Against Violent Extremism (YAVE) організовував серію внутрішньо- та міжрелігійних діалогів із молодими релігійними лідерами в регіоні Ламу, що допомогло зменшити рівень стереотипів і зміцнити соціальну згуртованість між громадами. У ДР Конго ініціатива Youth Bridge Project використовувала конкурс мистецтв і подальші діалоги, щоб налагодити взаєморозуміння між молоддю з різних етнічних груп

у Гомі та Нїрангонго. У Камеруні проєкт Enhancing Youth Initiatives for Peace (EYIP) поєднував тренінги з ІКТ, підприємництва та мирного активізму для безробітної молоді в регіонах, де діє «Боко Харам», зменшуючи її вразливість до вербування у радикальні угруповання (African Union Commission & Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2020).

У постконфліктних суспільствах Руанди та Бурунді ефективність довели спеціалізовані «школи миротворчості» та курси медіації, такі як ініціативи Quaker Peace Network, що навчають місцеві громади методам трансформації конфліктів та зцілення травм (Quaker Peace Network [QPN] Burundi, 2020). У Мозамбіку міжрелігійні платформи, зокрема у співпраці зі Спільнотою Святого Егідія, інтегрують молодь у процеси соціальної згуртованості через освітні проєкти (Interpeace, n.d.).

Окремої уваги заслуговує співпраця на наднаціональному рівні. У партнерстві з АС КАІСІІД реалізує програми, спрямовані на боротьбу з мовою ворожнечі в цифровому просторі. Ці ініціативи, часто об'єднані під егідою кампаній на кшталт #Faith4SDGs або програм «Social Media as a Space for Dialogue», навчають релігійних лідерів цифровій грамотності, дозволяючи їм ефективно протидіяти дезінформації та екстремістським наративам у своїх громадах (КАІСІІД, 2021).

Значна частина миротворчих програм спрямована на інституціоналізацію лідерства жінок і молоді через створення спеціалізованих мереж, таких як African Women of Faith Network (AWFN) та Youth Interfaith Councils, що діють під егідою глобальної організації Religions for Peace. Ефективність такого підходу підтверджується досвідом Мережі «Жінки в миробудуванні» (Women in Peacebuilding Network) у Західній Африці, де мобілізація жінок-вірян стала ключовим фактором припинення громадянських конфліктів, забезпечивши інклюзивність мирного процесу там, де традиційна дипломатія зазнала невдачі (Hayward & Marshall, 2015). Подібні платформи не лише підвищують представництво соціально вразливих груп, а й гарантують сталість миротворчого впливу («grassroots peacebuilding»), який, згідно з

Інститутом миру США, залишається стійким навіть за умов нестабільної політичної кон'юнктури (Hayward & Marshall, 2015).

Певною мірою позитивний досвід африканських моделей миротворчості зумовила їх екстраполяцію за межі континенту, перетворюючи Африку з реципієнта гуманітарної допомоги на експортера експертизи у сфері діалогу. Африканські релігійні лідери дедалі частіше виступають модераторами мирних процесів у Європі, на Близькому Сході та в Північній Америці, а також займають ключові позиції в структурах глобального врядування.

Показовим прикладом транснаціонального впливу є діяльність засновників Міжконфесійного центру медіації (ІМС) у Нігерії – імама Мухаммада Ашафи та пастора Джеймса Вуйє. Їхня методологія примирення, відома як «Кадунська модель», згадана раніше, стала основою документального фільму «An African Answer» (Channer, 2010). Окрім того, універсальність їхнього підходу була визнана на глобальному рівні врученням премії «Intercultural Innovation Award» від Альянсу цивілізацій ООН у 2017 році (UNAOC, 2017).

Визнання ефективності африканської релігійної дипломатії підтверджується обранням представників континенту на керівні посади у провідних екуменічних організаціях світу. Так, у 2022 році генеральним секретарем Всесвітньої ради церков (WCC), що представляє понад 580 мільйонів християн, було обрано південноафриканського теолога доктора Джеррі Піллея. Це призначення засвідчило зміщення центру ваги світового християнства на Глобальний Південь та визнання ролі африканських церков у боротьбі за соціальну справедливість (World Council of Churches [WCC], 2022).

На рівні співпраці з ООН африканський досвід став основою для розробки глобальних гуманітарних стратегій. Зокрема, підходи до захисту біженців, напрацьовані релігійними спільнотами Африки, були імплементовані у документі УВКБ ООН «Вітаючи чужинця: Ствердження для релігійних лідерів» (UNHCR, 2013). Крім того, стратегія ЮНІСЕФ «Віра заради позитивних змін для дітей» (Faith for Positive Change for Children)

безпосередньо спирається на партнерство з Африканською радою релігійних лідерів (ACRL) для просування прав дітей та подолання шкідливих соціальних практик (Faith and Positive Change for Children, Families and Communities [FPCC], n.d.).

Попри успіхи, партнерство між державними інституціями та релігійними організаціями нашоується на суттєві структурні та соціальні перешкоди. Емпіричні дослідження вказують на наявність «конкуренції легітимності», коли державні органи вбачають у посиленні впливу релігійних мереж загрозу власному суверенітету. Яскравим прикладом є Демократична Республіка Конго, де посередницька роль католицької конференції CENCO неодноразово викликала політичний опір з боку правлячих режимів, які намагалися адміністративно обмежити мандат церкви виключно духовною сферою (Kabemba, 2005).

Окрім того, у мультиконфесійних середовищах, таких як Нігерія, ефективність освітніх та миротворчих програм часто знижується через феномен «тривоги прозелітизму» (proselytization anxiety). Локальні громади можуть блокувати діяльність релігійних організацій іншої конфесії, інтерпретуючи гуманітарну допомогу або тренінги як приховані спроби навернення у свою віру або культурну експансію (Leurs, 2012). Також існує радикальний опір з боку екстремістських угруповань (наприклад, у регіоні Сахель), які розглядають співпрацю релігійних лідерів зі світськими структурами АС чи ООН як ідеологічну зраду, що призводить до фізичних загроз безпеці миротворців (International Crisis Group, 2017).

Серйозними викликами залишаються питання фінансування, періодична нестача ресурсів для довгострокових місій або роботи у віддалених конфліктних регіонах. Значна частина африканських релігійних організацій залежать від донорських коштів, грантів міжнародних структур, що може зумовлювати кризу сталості у разі зміни політичних чи економічних обставин (Chitando et al., 2023). Іншим аспектом є необхідність постійного підвищення рівня професіоналізму самих релігійних лідерів: для роботи із сучасним

контингентом біженців, постраждалих від терору чи хвороб, потрібні знання в гуманітарній комунікації, психосоціальній реабілітації, цифровій безпеці, тобто компетенції, які виходять за межі традиційної релігійної освіти (KAICIID, 2022). З цією метою АС та KAICIID ініціюють освітні програми для підготовки нової генерації лідерів – інтерфейсні школи миру, онлайн-платформи з попередження радикалізації чи мови ненависті.

Ще одним викликом є проблема конкуренції та суперництва між різними релігійними угрупованнями. Іноді спільні ініціативи гальмуються питаннями легітимності представництва, політичної симпатії, розбіжностями у баченні шляхів розв'язання конфліктів. Проте сама наявність постійної платформи діалогу, множинність форматів міжрелігійної взаємодії дає змогу долати ці бар'єри, поступово виробляючи загальні етичні стандарти співпраці (Arriah-Thompson, 2020).

Зважаючи на це, Африканський Союз розвиває стратегію інклюзивного партнерства, регулярно переглядає структуру своїх консультативних рад та схвалює механізми інституційної інтеграції релігійних організацій до процесу розробки політики миру, безпеки й соціальної справедливості (Arriah-Thompson, 2020). У кінцевому підсумку саме постійний і гнучкий характер партнерств стає основою для довготривалої ефективності релігійного компонента у миротворчих ініціативах.

Позитивний досвід партнерства між Африканським Союзом та релігійними організаціями відображається не лише у сфері прямої миротворчості та запобігання конфліктам, а й у формуванні нових моделей соціальної згуртованості. Дослідники підкреслюють, що наявність структурованих каналів комунікації між релігійними спільнотами й політичними інститутами сприяє виробленню легітимних рішень щодо гострих соціальних питань (Newey, 2024). При цьому, загальне бачення цього партнерства полягає не лише у ситуативному реагуванні на кризи, а й у побудові довгострокових, інституціоналізованих форм співпраці.

Спільні проєкти АС із релігійними організаціями зазвичай передбачають постійний моніторинг динаміки конфліктів, розробку стратегічних дорожніх карт для регіонів високого ризику, адаптацію міжнародних підходів до африканського контексту. Це стосується як превентивних освітніх кампаній, так і впровадження новітніх технологій, онлайн-платформ раннього попередження, цифрової ідентифікації «гарячих точок», інтеграції громадських спостережень і свідчень у офіційну політику реагування АС (United Nations Development Programme [UNDP], 2022).

Показово, що у відповідь на нові виклики: пандемії, масштабну міграцію, погіршення кліматичних умов – релігійні організації адаптуються, акумулюють ресурси через мережі солідарності та мобілізують громадян у форматах, яких часто бракує офіційним державним і міжнародним структурам (Gifford, 2015). Саме релігійні спільноти залишаються найавторитетнішими каналами соціального впливу серед населення, що особливо актуально для маргіналізованих груп і мешканців віддалених регіонів.

Африканський Союз, у свою чергу, розглядає партнерство з релігійним сектором як один із ключових напрямів децентралізації політики миру й розвитку – надаючи більшу автономію регіонам та залучаючи традиційних, християнських, мусульманських і нових релігійних лідерів до політичних консультацій (Chitando, Kilonzo, & Tarusarira, 2023). Ця інституційна гнучкість разом із розширенням автономії на місцях дозволяє АС посилити легітимність власної політики, уникати звинувачень у зовнішньому нав'язуванні рішень і виробляти рішення, чутливі до локального контексту (Foret, 2021).

Отже, співпраця Африканського Союзу з релігійними організаціями є важливим чинником підвищення соціальної стійкості, формування культури ненасильства й ефективного реагування на виклики сучасності. Партнерство спирається на довіру, глибокий моральний авторитет, унікальний досвід міжконфесійної дипломатії та здатність оперативно мобілізувати великі групи населення для участі у миротворчих програмах (Appiah-Thompson, 2020). Це партнерство закономірно трансформується, підсилюється модерними

інструментами й здобутками глобального діалогу, що робить його одним із центральних стовпів сучасної африканської миротворчої екосистеми.

Окрему увагу в структурі релігійних організацій, що взаємодіють з Африканським Союзом, заслуговує аналіз впливу православних церков, зокрема Олександрійського патріархату, Коптської церкви та російських православних місій. Актуальність цього питання посилюється на тлі зростання військової присутності Росії в регіоні, а саме активності найманців групи «Вагнер» (Wagner Group) у Центральноафриканській Республіці, Малі, Лівії, Мозамбіку та Судані, що супроводжувалася цілеспрямованою політикою розширення російського впливу через релігійні та культурні канали (European External Action Service, 2022).

Православні інституції в Африці мають історично обмежене представництво, концентруючись переважно у таких країнах, як Єгипет, Ефіопія, Кенія, Камерун. Найбільшу гуманітарну та освітню діяльність серед православних структур здійснюють коптська та ефіопська церкви, які активно підтримують проекти соціальної підтримки, медичної допомоги та захисту біженців у малозабезпечених регіонах. Проте саме російський православний вплив викликає зростаючі занепокоєння з огляду на його інтеграцію в ширшу геополітичну стратегію Кремля (Foret, 2021).

Після 2014 року Росія активізувала релігійно-культурні місії в Африці. Було відкрито російські монастирі, місіонерські центри, освітні проекти у Кенії, Ефіопії, Єгипті, ЦАР (Newey, 2024). Ці ініціативи здійснюються переважно під егідою Московського патріархату і часто супроводжуються риторикою «духовної солідарності» та «захисту традиційних цінностей», водночас функціонуючи як інструмент «м'якої сили» для просування російських інтересів на континенті (Mandaville, 2023). Паралельно з релігійною присутністю спостерігається зростання російського безпекового та економічного впливу – постачання зброї, контракти на видобуток ресурсів, залучення приватних військових компаній для підтримки лояльних урядів або повстанських груп.

Проте, політизована діяльність осередків російського православ'я може стати фактором дестабілізації або посилення конфесійно-політичної поляризації (Chitando, Kilonzo, & Tarusarira, 2023). Якщо релігійні структури використовуються для маскуванню військових, розвідувальних чи пропагандистських операцій, це підриває саму ідею релігії як нейтрального посередника у конфліктах і може зменшити довіру населення до всіх релігійних ініціатив миру.

Отже, дослідження ролі релігійних організацій у співпраці з Африканським Союзом засвідчує складну, багатовимірну картину участі різноманітних конфесійних структур у формуванні й реалізації миротворчої політики континенту. Основні партнерські організації – Всеафриканська конференція церков (AACC), Африканська рада релігійних лідерів (ACRL-RfP), African Forum for Muslim Councils (AFMC) та KAICIID – демонструють чітке усвідомлення того, що релігія в африканському контексті є потужним ресурсом для мобілізації суспільства, формування довіри та збудування інститутів миру.

Водночас партнерство АС із релігійними організаціями демонструє й суттєві виклики: адміністративні бар'єри, нестача фінансування, конкуренція між конфесіями, необхідність постійного професіоналізму лідерів. Важливим є й критичний аналіз геополітичних ризиків—зокрема можливості політизації релігії, особливо через активність російських православних місій, що часто супроводжується військовою присутністю і пропагандистськими кампаніями, які можуть підривати сам інститут релігійної миротворчості.

Проте у кінцевому підсумку успіх партнерства АС із релігійними організаціями залежить від дотримання принципів прозорості, справедливості, інклюзивності та критичного огляду всіх гравців незалежно від їхнього походження. Релігійні організації, що активно взаємодіють із миротворчою стратегією АС, мають виступати посередниками миру, а не інструментами геополітичної конкуренції. Саме таке партнерство, побудоване на засадах

довіри, автономії та спільної відповідальності, здатне забезпечити довгострокову стабільність і культуру ненасильства в Африці.

3.3. Виклики інтеграції релігії у миротворчі ініціативи

Попри значний ентузіазм міжнародної спільноти та Африканського Союзу щодо залучення релігійних акторів до архітектури миру та безпеки, емпіричний аналіз реалізації цих ініціатив викриває низку системних викликів та операційних провалів, що ставлять під сумнів універсальність «віро-заснованої» дипломатії. Досвід Центральноафриканської Республіки (ЦАР), Кенії та Нігерії демонструє, що релігійний ресурс не є невичерпним, а його ефективність критично залежить від політичного контексту, природи насильства та внутрішньої стійкості самих релігійних інституцій. Більше того, у багатьох випадках спостерігається небезпечна тенденція до інструменталізації релігії, що перетворює потенційних миротворців на учасників конфлікту або жертв політичних маніпуляцій.

Однією з найбільш показових ілюстрацій обмеженості релігійної миротворчості в умовах колапсу державності є ситуація в Центральноафриканській Республіці. Хоча створення Міжконфесійної платформи ЦАР (PCRC) у 2014 році часто наводиться як приклад успіху на початкових етапах, довгострокова динаміка конфлікту виявила серйозну кризу цього механізму. Ключовим викликом стала фрагментація збройних груп та втрата релігійними лідерами контролю над наративом конфлікту. Якщо на етапі гострої кризи заклики кардинала Нзапалаїнги та імама Лайами до миру мали стримуючий ефект, то згодом, у міру трансформації протистояння в боротьбу за контроль над природними ресурсами, релігійна риторика втратила свій вплив на польових командирів. Бойовики угруповань Селека та Анти-балака, ідентифікуючи себе з мусульманською та християнською громадами відповідно, почали ігнорувати фетви та пастирські послання, діючи за логікою «воєнної економіки», а не теології (Newey, 2024). Ця ситуація яскраво

демонструє межі впливу релігії: моральний авторитет («м'яка сила») виявляється безсилим там, де держава не здатна забезпечити правопорядок, а бойовики перетворюються на кримінальні банди, мотивовані виключно економічними перевагами.

Більше того, у ЦАР проявився феномен «втоми від медіації» та ерозії довіри до релігійних еліт. Оскільки релігійні лідери були змушені взяти на себе невластиві їм функції держави (соціальний захист, переговори, забезпечення безпеки в анклавих), населення почало покладати на них відповідальність за відсутність реальних змін у якості життя. Нездатність релігійних діячів зупинити хвилі насильства у провінціях, зокрема у Бамбарі та Аліндао у 2018–2021 роках, призвела до розчарування серед вірян, які почали звинувачувати духовенство у безсиллі (Newey, 2024). Ситуацію ускладнило зовнішнє геополітичне втручання. З 2018 року, зі зростанням присутності російських приватних військових компаній «Вагнер», спостерігається інструменталізація релігійного чинника зовнішніми гравцями. Згідно зі звітами про релігійну свободу, фіксувалися спроби використання релігійних наративів для легітимації присутності іноземних сил, що підривало єдність Міжконфесійної платформи та створювало нові лінії напруги всередині християнської спільноти (United States Commission on International Religious Freedom [USCIRF], 2023).

Інший, не менш складний спектр викликів демонструє Кенія, де релігійні інституції мають високий ступінь інтеграції в демократичне політичне життя. Тут головною проблемою стала глибока політизація релігії та втрата морального авторитету через тісні зв'язки духовенства з правлячим класом. Після травматичного досвіду виборів 2007 року, коли церква була звинувачена у розпалюванні етнічного насильства, релігійний сектор здійснив спробу реабілітації у 2013 році. Однак виборчий цикл 2022 року та наступні події засвідчили регрес. Політичні лідери, зокрема Вільям Руту, активно використовували церковні платформи для передвиборчої агітації, фактично перетворивши амвони на політичні трибуни. Дослідники характеризують це

як формування «нечестивого альянсу» (unholy alliance), де політики купують лояльність церков через щедрі пожертви, а релігійні лідери надають «божественну легітимацію» політичним амбіціям (AbdulKareem, 2024). Це призвело до розколу всередині християнської спільноти та підриву нейтралітету Національної ради церков Кенії (NCCCK), яка традиційно виступала арбітром у політичних суперечках.

Критичним моментом для кенійської релігійної миротворчості стали масові молодіжні протести 2024 року проти фінансової політики уряду (протести проти Finance Bill) (Nonviolence Project, 2025). У цей період традиційні релігійні лідери опинилися у стані глибокої кризи легітимності. Молоде покоління (Gen Z) гостро розкритикувало духовенство за мовчання щодо корупції та поліцейського свавілля, а також за прийняття коштів від політиків, які розглядалися як форма хабаря. Вперше в історії незалежної Кенії протестувальники не дозволяли політикам виступати у церквах, а деякі релігійні лідери були змушені публічно вибачатися за свою пасивність (Nzwili, 2024). Ця криза свідчить про те, що релігійні інституції в Кенії дедалі частіше сприймаються не як незалежні миротворці, а як частина істеблішменту, зацікавлена у збереженні статусу-кво. Втрата довіри з боку молоді є стратегічним викликом для Африканського Союзу, оскільки відчуження молоді від традиційних структур робить класичні моделі міжрелігійного діалогу неефективними для запобігання майбутнім конфліктам.

Найскладнішим та найбільш трагічним є приклад Нігерії, де інтеграція релігії у миротворчість зіштовхнулася з проблемою невідповідності інструментів природі загрози. Нігерія має одну з найрозвиненіших інфраструктур релігійного діалогу в Африці, включаючи Нігерійську міжрелігійну раду (NIREC), проте рівень насильства в країні залишається катастрофічно високим. Головним викликом є нездатність традиційних релігійних механізмів протидіяти радикальному екстремізму та кримінальному бандитизму. Угруповання «Боко Харам» та «Ісламська держава в Західній Африці» (ISWAP) діють поза межами традиційної

релігійної ієрархії. Вони відкидають авторитет Султана Сокото (посада духовного лідера мусульман Нігерії та голова Вищої ради з ісламських питань) та інших традиційних ісламських лідерів, вважаючи їх «тагутами» (ідолопоклонниками) через співпрацю зі світською державою (Adesoji & Alimi, 2020). У такій ситуації заклики до діалогу з боку офіційного духовенства не досягають адресата, оскільки екстремісти не визнають їхньої суб'єктності. Спроби уряду використовувати релігійних лідерів для дерадикалізації часто виявляються марними через глибоку ідеологічну прірву.

Ще більшим викликом для Нігерії стала хибна інтерпретація та «релігієзація» (religionization) конфлікту між фермерами та скотарями. Цей конфлікт, що має глибокі економічні та екологічні корені, а саме: боротьба за землю та воду в умовах зміни клімату та опустелювання - у публічному дискурсі був спрощений до війни між «мусульманами-фулані» та «християнами-фермерами». Миротворчі ініціативи АС та місцевих НУО, що фокусувалися виключно на міжрелігійному діалозі та спільних молитвах, часто виявлялися контрпродуктивними, оскільки лікували симптоми (ненависть), ігноруючи хворобу (дефіцит ресурсів). Як зазначає International Crisis Group (2017), надання суто господарському конфлікту релігійного забарвлення зробило його нерозв'язним, оскільки компроміс щодо земельної ділянки можливий, а компроміс щодо захисту віри, яка сприймається як така, що перебуває під загрозою знищення, – ні.

Окремим феноменом, що погіршує ефективність релігійної миротворчості в Нігерії, став розквіт бандитизму на північному заході країни у 2020–2025 роках. Озброєні банди, які займаються масовими викраденнями школярів та нападами на села, керуються виключно фінансовими мотивами. У цьому контексті релігійні інструменти: апеляція до моралі, совісті чи священних текстів – абсолютно не працюють. Бандити діють в рамках кримінальної логіки, і спроби окремих релігійних лідерів (наприклад, шейха Аббаса Кумі,) виступити посередниками часто закінчувалися провалом або звинуваченнями у легітимації злочинців (Barnett & Rufai, 2021; United States

Commission on International Religious Freedom [USCIRF], 2025). Це демонструє чітку межу застосування «м'якої сили» релігії – вона є неефективною там, де насильство стало прибутковим бізнесом.

Спільним системним викликом для всіх трьох країн залишається гендерна нерівність у релігійних миротворчих структурах. Попри резолюцію Ради Безпеки ООН 1325 та зусилля мережі FemWise-Africa, жінки залишаються маргіналізованими у процесах прийняття рішень. У ЦАР, Кенії та Нігерії релігійні інституції є глибоко патріархальними. Жінки часто виконують небезпечну роботу з примирення на рівні громад, але систематично виключаються з офіційних переговорів та керівних органів міжрелігійних рад (American Friends Service Committee, 2023). Це призводить до того, що мирні угоди ігнорують специфічні потреби жінок, зокрема питання сексуального насильства, що робить мир нестійким і неповним. Крім того, спостерігається критична залежність релігійних миротворчих ініціатив від зовнішнього донорського фінансування. Коли пріоритети міжнародних донорів змінюються, проекти згортаються, що підриває сталість процесів примирення та дає підстави радикалам звинувачувати релігійних миротворців у роботі на «іноземні інтереси», ще більше послаблюючи їхній авторитет (Pharatlhathe, 2025).

Узагальнюючи досвід трьох ключових країн, можна виокремити специфічні механізми, які забезпечили успіх на певних етапах, а також критичні зони вразливості, що призвели до зниження ефективності миротворчих зусиль у довгостроковій перспективі (див. Табл. 3.1).

Країна	Ключові механізми успіху	Основні виклики та зони провалу	Поточний статус ефективності
ЦАР	Єдність лідерів PCRC; фізичний захист цивільних у храмах;	Фрагментація збройних груп; вплив ПВК «Вагнер»;	Середній: Ефективні в кризах, але слабкі у

	десакралізація наративів.	виснаження ресурсів платформи.	довгостроковій стабілізації.
Кенія	Превентивна дипломатія перед виборами 2013; мережі раннього попередження.	Політична кооптація духовенства (2022); втрата довіри молоді (протести 2024).	Знижений: Криза морального авторитету церковних лідерів.
Нігерія	Інституціоналізація діалогу (NIREC); локальні мирні угоди (Кадуна, Плато).	Бандитизм та кіднепінг; нездатність впливати на радикалів (Боко Харам); слабкість держави.	Низький: Релігійні механізми не справляються з масштабом кримінального насильства.

Як видно з наведеного порівняння, попри тактичні успіхи в деескалації, жодна з розглянутих моделей не змогла повністю конвертувати релігійний авторитет у сталий політичний мир. Це підводить до необхідності аналізу глибших, системних причин, що обмежують потенціал релігійної дипломатії не лише на національному рівні, а й у самій архітектурі Африканського Союзу.

Аналіз інтеграції релігійного чинника в архітектуру миру та безпеки Африканського Союзу (АС) неможливий без критичного осмислення системних перешкод, що виникають на наднаціональному та інституційному рівнях. Перехід від декларативного визнання релігії як партнера до операційної співпраці виявив глибинні структурні розломи між бюрократичною логікою міжурядової організації та специфікою функціонування релігійних спільнот. Одним із фундаментальних викликів є феномен, який визначається як «інституційний ізоморфізм». Намагаючись інтегрувати релігійні організації, такі як Всеафриканська конференція церков

(ААСС) чи Форум міжрелігійного діалогу (AU-IFDF), у свої структури, АС накладає на них формалізовані вимоги звітності, проєктного менеджменту та дипломатичного протоколу. Це призводить до бюрократизації релігійних ініціатив: замість використання свого унікального духовного та морального авторитету для мобілізації громад, релігійні лідери змушені адаптуватися до технократичної мови логіко-структурних матриць та проєктних циклів, що часто нівелює їхню гнучкість та швидкість реагування на кризи (Abu-Nimer & Nelson, 2023). Внаслідок цього виникає розрив між «релігійними дипломатами», які засідають у конференц-залах, та реальними релігійними громадами на місцях, які часто не відчують впливу рішень, прийнятих на високих форумах. Критики характеризують такі платформи, як AU-IFDF, як «розмовні клуби» (talk shops), де виробляються декларації, але відсутні дієві механізми імплементації рішень у національні політики держав-членів (Mills & Eze, 2024).

Ситуація ускладнюється критичною проблемою фінансової залежності та сталості миротворчих ініціатив. Попри амбітні цілі щодо «африканських рішень для африканських проблем», фінансування діяльності ключових партнерських платформ значною мірою залежить від зовнішніх донорів, зокрема Європейського Союзу та міжнародних організацій на кшталт KAICIID (Pharatlhathe, 2025). Таке фінансування створює ризики для суверенітету африканської миротворчості: порядок денний часто формується під пріоритети донорів (наприклад, фокус на боротьбі з тероризмом чи протидії екстремізму), тоді як локальні потреби у довгостроковому примиренні, психосоціальній реабілітації чи вирішенні земельних спорів можуть залишатися недофінансованими.

Крім того, проєктний характер підтримки не забезпечує інституційної пам'яті. Коли грантовий цикл завершується, успішні мережі діалогу часто розпадаються або заморожуються, що робить мир крихким та залежним від зовнішньої кон'юнктури. Залежність від західних коштів також дає підстави радикальним групам звинувачувати релігійних миротворців у роботі на

«іноземних агентів», що підриває їхню легітимність в очах місцевого населення (Mandaville, 2023).

Ще одним критичним системним викликом є гендерна нерівність та геронтократія, які пронизують як структури АС, так і партнерські релігійні інституції. Хоча АС активно просуває ініціативи на кшталт FemWise-Africa та формально дотримується резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», реальна архітектура взаємодії з релігійним сектором відтворює патріархальні моделі. Більшість офіційних релігійних лідерів (патріархів, головних імамів, архієпископів), з якими співпрацює АС, є чоловіками похилого віку. Водночас жінки, які виконують основну, часто невидиму роботу з миротворчістю на низовому рівні, систематично виключаються з процесів прийняття рішень на вищому рівні (Affi, Tønnessen, & Tripp, 2021). Дослідження показують, що «сліпота» офіційних релігійних рад до гендерних питань призводить до того, що мирні угоди та стратегії АС не враховують специфічні потреби жертв сексуального насильства та не забезпечують повноцінної реінтеграції жінок-комбатантів, що значно знижує ефективність постконфліктної відбудови (Affi, Tønnessen, & Tripp, 2021).

Більше того, консервативні релігійні лідери часто використовують свій вплив для протидії гендерним ініціативам АС, трактуючи права жінок як «західний імпорт», що загрожує «традиційним сімейним цінностям». Це створює ідеологічний конфлікт всередині самого партнерства, де АС змушений балансувати між необхідністю співпраці з впливовими релігійними лідерами задля стабільності та обов'язком захищати права жінок (Maseno, 2023). У результаті гендерна справедливість часто приноситься в жертву політичній доцільності, що підриває довгострокову стійкість миру.

Окрім того, існує напруга між секулярним мандатом АС та релігійною мотивацією його партнерів, що породжує ризики політичної інструменталізації. У багатьох випадках спостерігається кооптація релігійних лідерів політичними елітами, які використовують міжрелігійні форуми для легітимації авторитарних режимів або створення ілюзії суспільної злагоди. Це

підриває довіру до релігійних діячів як нейтральних арбітрів. Яскравим прикладом є ситуація в регіоні Великих Озер та Кенії, де спроби створення регіональних міжконфесійних платформ наштовхуються на недовіру населення через підозри у фінансовій та політичній залежності кліриків від влади (Ntakarutimana, 2023; Parsitau, 2021).

Також зростає занепокоєння щодо професійної спроможності релігійних медіаторів. У складних сучасних конфліктах, що включають елементи гібридної війни, кіберзагроз та боротьби за ресурси, традиційні методи переконання та апеляції до священних текстів виявляються недостатніми без володіння навичками професійної дипломатії, аналізу даних та міжнародного права. Дефіцит кваліфікації призводить до того, що релігійні ініціативи часто обмежуються символічними жестами (спільні молитви), не пропонуючи технічних рішень для деескалації (Chitando et al., 2023).

Без вирішення цих системних проблем: бюрократичної ригідності, фінансової залежності, низького представництва жінок у процесах ухвалення рішень та недостатньої професійної підготовки працівників відповідних інституцій – інтеграція релігії в політику миру АС ризикує залишитися на рівні декларативної дипломатії, не перетворюючись на дієвий механізм гарантування безпеки.

ВИСНОВКИ

Проведено аналіз стану наукової розробки проблеми релігійного чинника в африканській миротворчій політиці. Сучасна література висвітлює суперечливу роль релігії в африканських конфліктах і процесах миротворчості. Більшість збройних конфліктів в регіоні мають релігійний вимір, що підкреслює актуальність теми. Огляд джерел включав академічні дослідження з міжрелігійної миротворчості, офіційні документи Африканського Союзу та звіти міжнародних організацій. У роботах акцентується як на потенціалі релігії як засобу примирення, так і на її експлуатації радикалами. Зокрема, у звіті АС з протидії екстремізму наголошується, що радикалізація – це передусім наслідок проблем розвитку, а не пряма функція рівня віри. При цьому релігійні лідери мають «ключову роль» у профілактиці екстремізму. Наприклад, у 2019 році на континенті було зафіксовано 86 терористичних актів, що призвели до майже 300 жертв. Звіт АС підкреслює, що екстремізм «передусім є проблемою розвитку», а не лише релігійності. Зазначено також, що в міжнародній дипломатії релігія розглядається як чинник «м'якої сили», вона «може пробуджувати почуття» людей і має слугувати «джерелом надії, а не страху». На африканському рівні це відображено через ініціативи Союзу, наприклад, Форум міжрелігійного діалогу, що мобілізує віруючих у підтримку миру і розвитку. При цьому у науковій літературі бракує комплексних робіт, присвячених безпосередньо релігійному виміру миротворчої політики АС, що підкреслює актуальність проведеного дослідження.

Результати дослідження підтвердили, що релігія може бути важливим компонентом публічної дипломатії. Релігійні інституції і лідери здатні впливати на громадську думку та формувати зовнішні політичні наративи. Зокрема, програми АС активно включають духовних лідерів у миротворчі ініціативи, спираючись на їх моральний авторитет. Наприклад, у проєкті «Міжрелігійний діалог з протидії екстремізму» (iDove), який підтримує АС та її партнери, використовуються «інноваційні комунікаційні стратегії» та «м'яка

сила релігійних цінностей» для розробки ефективних профілактичних підходів і зміцнення соціальної згуртованості. Публічна дипломатія загалом враховує релігію як елемент м'якої сили: за її допомогою можна формувати позитивний міжнародний імідж. Залучаючи релігію до своїх ініціатив, АС позиціонує себе як інклюзивну організацію, що підтримує мультикультуралізм і міжрелігійний мир. Це свідчить про спроби АС у публічній дипломатії враховувати потенціал віри як спільного знаменника, водночас спрямованих на попередження радикалізації.

Африканський Союз застосовує різні комунікаційні стратегії для просування своїх миротворчих меседжів. Так, у Комюніке Ради з миру і безпеки 2025 р. підкреслюється важливість «ефективних комунікаційних стратегій» з метою інформування громадськості про небезпеку тероризму та екстремізму, а засобам масової інформації рекомендують «поширювати культуру миру і толерантності» і підсилювати наративи єдності та співіснування. Крім того, у 2016 р. АС організував семінар для фіналізації Комунікаційної стратегії Африканської архітектури миру і безпеки (APSA), що свідчить про намір систематизувати підхід. Одночасно iDove демонструє, як АС поєднує сучасні медіаінструменти з міжрелігійним діалогом: цей проєкт об'єднує креативні комунікаційні кампанії й залучає молодь до питань протидії екстремізму, створюючи мережі партнерств між різними релігійними й громадськими групами. Загалом АС намагається використовувати інструменти стратегічних комунікацій (прес-релізи, брифінги, регіональні форуми, офіційний сайт АС, соціальні мережі, радіопрограми тощо) для промоції миру, хоча аналіз показує, що їх імплементація потребує кращої адаптації до регіональних особливостей.

Вплив релігійних наративів на миротворчу діяльність АС і на соціальну згуртованість виявився двояким. З одного боку, помірковані релігійні послання посилюють довіру в конфліктних суспільствах і сприяють примиренню. У Центральноафриканській Республіці, наприклад, церковні лідери активізувалися під час політичних криз. Кардинал Дьйодонне

Нзапалаінга (Католицька церква) і імам Омар Лаяма (мусульманська громада) разом відкрито засудили «мову ненависті» з усіх боків і закликали до спокою, використовуючи свій авторитет для просування діалогу. На місцевому рівні священики й імами також виступали посередниками між озброєними групами й суперечливими громадами. Вони організовували локальні переговори, укладали домовленості про взаємні зобов'язання та спільні форми примирення. Це демонструє, що релігійні наративи цінні для зміцнення співжиття, коли в них включені ідеї порозуміння та прощення. Водночас Африканський Союз попереджає, що роль релігії можна зловживати. Як заявляє Комісія АС, змішування усього насильства з релігією може «стримувати ефективні рішення». Інакше кажучи, релігія має доповнювати, а не виключати ширший аналіз причин конфліктів.

Практичні кейси дають конкретне уявлення про ці процеси. У ЦАР миротворча місія АС (MISCA) співпрацювала із міжрелігійними платформами, але втручання зовнішніх акторів із релігійним компонентом зустрічалося з неоднозначною реакцією місцевих. З одного боку, джерела фіксують, що лідери ЦАР є ключовими миротворцями, їх звернення допомагали знизити напруження; з іншого – критики іноді звинувачували їх у тісних зв'язках з політичними колами, що підірвало їхню легітимність. В Нігерії Африканський Союз дотримується підходу невтручання у внутрішні справи. АС підтвердив непорушність суверенітету країни та конституційну гарантію релігійної свободи, водночас рішуче заперечуючи звинувачення у «християнському геноциді» чи інших спрощених релігійних наративах. Це свідчить про те, що АС не ідентифікує конфлікт виключно з релігійною складовою. В Кенії, попри переважно світський характер внутрішніх конфліктів, міжрелігійні ініціативи (наприклад, Міжрелігійна Рада Кенії) сприяють національній гармонії. Заснована у 1996 р. Кенійська Міжрелігійна Рада допомагала пом'якшити наслідки міжконфесійних напружень після виборів 2007–2008 рр. АС бере до уваги подібні структури, підтримуючи програми громадянського діалогу та раннього попередження. У підсумку

кожен із кейсів показує, що релігійний чинник дійсно впливає на процеси миру, але його ефект залежить від загального контексту і потребує інтеграції з іншими підходами.

Отже, інтеграція релігійного чинника в миротворчі ініціативи Африканського Союзу має як успіхи, так і обмеження. До позитивних результатів належать поступове залучення релігійних інституцій у роботу АС (через форуми, тренінги, молодіжні програми), що підвищує легітимність миротворчих проєктів серед віруючих. Водночас у практиці з'являються перепони. Наприклад, велика кількість конфесій та відмінності в богослов'ї ускладнюють уніфіковані підходи, а обмежені ресурси та недовіра до зовнішніх програм можуть стримувати ефективність. Також виникають додаткові складнощі, коли у рамках однієї релігійної спільноти можуть існувати суперечливі течії, що ускладнює формування єдиного наративу. Крім того, АС часто стикається з обмеженими ресурсами для повномасштабних програм залучення релігійних акторів, а оцінка їх ефективності ускладнена через відсутність чітких показників успіху. Ключовий висновок полягає в тому, що віра не може вирішити всі проблеми. Як зауважують дослідники, «не існує легких рішень» – протидія кризам повинна базуватися на комплексному аналізі релігійних і нерелігійних чинників. Африканський Союз також підкреслює, що надмірне зведення конфліктів до виключно релігійних мотивів може «стримувати ефективні рішення». Отже, релігійний чинник розглядається як додаткова, а не основна складова стратегії миру.

Перспективними є дослідження з оцінки реальної ефективності релігійно-орієнтованих стратегій, а також аналіз ролі нових медіа у поширенні релігійних наративів у конфліктних контекстах. Наприклад, варто вивчити, як соціальні мережі можуть використовуватись для трансляції мирних або радикальних меседжів та які онлайн-платформи АС могла би впровадити для діалогу. В цілому, релігійний чинник може стати додатковим ресурсом для побудови миру та згуртованості, але він має впроваджуватися в тісному зв'язку із загальними ініціативами розвитку та безпеки. Подальша робота має

зосередитися на інтеграції релігійних ресурсів у ширші стратегії миру і розвитку.

Врешті-решт, звертаючись до перспектив, варто констатувати, що цифрові технології та соціальні мережі відкривають нові можливості для формування релігійних наративів миротворчості, але одночасно підвищують ризики поширення екстремістських меседжів. АС могла би розробляти онлайн-платформи та програми навчання для молодих лідерів віри, щоб сприяти конструктивному діалогу в інтернет-середовищі. Прикладом може стати ініціатива зі створення навчальних програм для персоналу миротворчих місій та дипломатів АС, що поєднують знання з міжнародних відносин, соціології та релігієзнавства для кращого розуміння культурного контексту. У підсумку, релігійний чинник виявляється ваговою, проте додатковою складовою загального миротворчого потенціалу АС, ефективність якої посилюється лише при відповідному поєднанні з секулярними зусиллями. Подальша робота має зосередитися на інтегрованому використанні релігійного аспекту із сучасними технологіями та соціальними інноваціями у політиці миру АС. У свою чергу, обмеження чисто релігійного підходу повинні бути усвідомлені, а релігійні ініціативи впроваджені як частина комплексної стратегії миру, розвитку і доброго врядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоній (Паканич). (2017, 25 липня). *Церква і держава повинні бути партнерами.* Союз православних журналістів. <https://spzh.life/ua/news/44858-tserkva-i-derzhava-povinni-buti-partnerami-mitropolit-antoniy-pakanich>
2. Брильов, Д., Калениченко, Т., & Кришталь, А. (2022). *Релігійний фактор у конфлікті: дослідження миробудівничого потенціалу релігійних громад України.* Дух і Літера. <https://oou.org.ua/2021/06/15/religijnyj-faktor-u-konflikti-doslidzhennya-myrobudivnychogo-potenczialu-religijnyh-gromad-ukrayiny/>
3. Єленський, В. (2013). *Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця XX – початку XXI століття.* Видавництво УКУ.
4. Капітоненко, М. Г. (2010). «М'яка сила» у світовій політиці: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 94(2), 20–29.
5. Масовець, В. П. (2015). Релігійні протиріччя та їх роль у виникненні збройних конфліктів. *Інвестиції: практика та досвід*, (17), 129–133. <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=4589&i=24>
6. Мішин, О. (2011). Миротворча діяльність Африканського союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 98(1), 3–5. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_98%281%29_3
7. Палінчак, М. М., Галда, П. П., & Лешанич, М. М. (2015). *Релігійний фактор у міжнародних відносинах: навчальний посібник.* Поліграфцентр «Ліра». https://shron1.chtyvo.org.ua/Palinchak_Mykola/Relihiinyi_faktor_u_mizhnarodnykh_vidnosynakh.pdf?PHPSESSID=15s0r3s76lpp2lf9vfkqo73fj2
8. Саган, О. (2010). Релігійний чинник в контексті міждержавних відносин. *Українське релігієзнавство*, (56), 273–282.
9. Чорноморець, Ю. (2012, 3 квітня). *Церква в інформаційному суспільстві: Як уникнути принципових помилок і суттєвих іміджевих втрат.* Релігія в

- Україні. <https://www.religion.in.ua/main/analitica/20264-yurij-chornomorec-pasivnist-cerkov-prichina-provalu-duxovnogo-vidrodzhennya-suspilstva.html>
10. AbdulKareem, M. (2024, May 30). *Inside politicians, clerics 'unholy alliances'*. Daily Trust. <https://dailytrust.com/inside-politicians-clerics-unholy-alliances/>
 11. Abu-Nimer, M., & Nelson, T. (2023). *Evaluating interreligious peacebuilding and dialogue*. KAICIID.
 12. Adesoji, A., & Alimi, S. (2020). State legitimacy and the Boko Haram insurgency in Nigeria. *African Conflict & Peacebuilding Review*, 10(2), 10–33. <https://doi.org/10.2979/africonfpeacrevi.10.2.10>
 13. Affi, L., Tønnessen, L., & Tripp, A. (Eds.). (2021). *Women and peacebuilding in Africa*. James Currey / CMI – Chr. Michelsen Institute. <https://www.cmi.no/publications/7706-women-and-peacebuilding-in-africa>
 14. African Council of Religious Leaders – Religions for Peace (ACRL-RfP). (n.d.). *African Council of Religious Leaders – Religions for Peace (ACRL-RfP)*. Religions for Peace. <https://www.rfp.org/african-council-of-religious-leaders-religions-for-peace/>
 15. African Forum for Muslim Councils. (n.d.). Our programs. Retrieved October 20, 2025, from <https://affmc.org/programs/>
 16. African Union Commission, & Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. (2020). *Interfaith Dialogue on Violent Extremism – iDove: Stocktaking report 2017–2019*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. https://au.int/sites/default/files/documents/38883-doc-idove_stocktaking_report_2017-2019_final.pdf
 17. African Union Commission, & New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade. (2022). *African Union handbook 2022: A guide for those working with and within the African Union* (9th ed.). African Union Commission; New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade. https://au.int/sites/default/files/documents/31829-doc-2022_AU_Hanbook_ENGLISH.pdf

18. African Union Commission, & New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade. (2023). *African Union handbook 2023: A guide for those working with and within the African Union* (10th ed.). African Union Commission; New Zealand Ministry of Foreign Affairs and Trade.
https://au.int/sites/default/files/documents/31829-doc-African_Union_Handbook_2023_ENGLISH.pdf
19. African Union Commission. (2013, March 14). *Press Release N°026/2013: Signing ceremony memorandum of understanding between the African Union Commission and Faith-Based Organisations* [Press release].
20. African Union Commission. (2017). *Interfaith Dialogue on Violent Extremism (iDove) Intercontinental Youth Forum (IYF): 21–23 February 2017* [Report].
https://inpeaceamr.com/wp-content/uploads/2020/04/32294-doc-201702_idove_iyf_report_website.pdf
21. African Union Commission. (2017, February 23). *Interfaith Dialogue on Violent Extremism (iDove) Youth Forum* [Media advisory]. <https://au.int/fr/node/31879>
22. African Union Commission. (2025, November 7). *African Union Commission reaffirms commitment to Nigeria's sovereignty, religious freedom, and rule of law* [Press release]. <https://au.int/en/pressreleases/20251107/auc-reaffirms-commitment-nigeria-sovereignty-religious-freedom-rule-law>
23. African Union Commission. (n.d.). *Interfaith Dialogue on Violent Extremism (iDOVE) stocktaking report 2017–2019*.
https://au.int/sites/default/files/documents/38883-doc-idove_stocktaking_report_2017-2019_final.pdf
24. African Union Peace and Security Council. (2021). *Communiqué of the 1051st meeting on strategic communication and preventive diplomacy*. PSC Secretariat.
25. African Union. (2006). *Charter for African cultural renaissance*. African Union.
<https://au.int/en/treaties/charter-african-cultural-renaissance>
26. African Union. (2015). *Agenda 2063: The Africa we want*. African Union Commission. <https://au.int/en/agenda2063>

27. African Union. (2016). *African Union master roadmap of practical steps to silence the guns in Africa by year 2020 (Lusaka master roadmap 2016)*.
https://au.int/sites/default/files/documents/38304-doc-1_au_roadmap_silencing_guns_2020_pdf_en.pdf
28. African Union. (2016, November 23). *AU convenes workshop to finalize APSA communication strategy* [Press release]. <https://www.peaceau.org/uploads/press-release-au-convenes-workshop-to-finalize-apsa-communication-strategy.pdf>
29. African Union. (2025, June 24). *Faith at the frontlines: Harnessing religious leadership for sustainable peace in Africa*.
<https://au.int/en/newsevents/20250624/faith-frontlines-harnessing-religious-leadership-sustainable-peace-africa>
30. African Union. (2025, March 19). *Communique of the 1266th meeting of the Peace and Security Council held on 19 March 2025 on the deradicalization as a leverage for the fight against violent extremism in Africa* [Communique].
<https://www.peaceau.org/en/article/communique-of-the-1266th-meeting-of-the-peace-and-security-council-held-on-19-march-2025-on-the-deradicalization-as-a-leverage-for-the-fight-against-violent-extremism-in-africa>
31. African Union. (n.d.). *African Union determined to take action against the militia and other elements which terrorize civilians in the Central African Republic* [Press release]. <https://www.peaceau.org/en/article/the-african-union-determined-to-act-against-the-militias-and-other-armed-elements-who-terrorize-civilians-in-the-central-african-republic>
32. African Union. (n.d.). *African Union Interfaith Dialogue Forum (AU-IFDF)*.
<https://au.int/en/interfaith-dialogue-forum>
33. African Union. (n.d.). *Faith communities: Partners in preventing violent extremism* [Fact sheet]. <https://au.int/sites/default/files/documents/38750-doc-faithcommunitiesfactsheetfin.pdf>
34. African Union. (n.d.). *Strengthening African women's participation in conflict prevention, mediation processes and peace stabilisation efforts: Operationalisation of "FemWise-Africa"* [Concept note].

<https://www.peaceau.org/uploads/final-concept-note-femwise-sept-15-short-version-clean-4-flyer.pdf>

35. African Union. (n.d.). *Youth for Peace Africa Programme (Y4P Africa)*. African Union. Retrieved October 13, 2025, from <https://www.peaceau.org/en/page/110-youth-for-peace-africa-programme>
36. Agbiboa, D. E. (2013). Ethno-religious conflicts and the elusive quest for national identity in Nigeria. *Journal of Black Studies*, 44(1), 3–30. <https://doi.org/10.1177/0021934712463147>
37. All Africa Conference of Churches. (2024). *Strategic plan 2024–2028*. <https://www.aacc-ceta.org/sites/default/files/2025-04/AACC%202024%20-%202028%20Strategy%20-%20Final%2016.04.2024%20%281%29.pdf>
38. All Africa Conference of Churches. (n.d.). *Our mission & vision*. Retrieved, from <https://www.aacc-ceta.org/en/our-vision>
39. American Friends Service Committee. (2023). *Inclusion of women in peacebuilding processes (negotiation and mediation): Women's peace and security agenda*. American Friends Service Committee. https://afsc.org/sites/default/files/2023-11/inclusion-of-women-in-peacebuilding-processes-negotiation-and-mediation-womens-peace-and-security-agenda_0.pdf
40. Anthony, I. (2025). Re-imagining ecumenical theology in Africa: Toward promoting the African Union Agenda 2063. *Journal of Religious & Theological Information*, 24(3), 110–132. <https://doi.org/10.1080/10477845.2024.2413259>
41. Appiah-Thompson, C. (2020). The concept of peace, conflict and conflict transformation in African religious philosophy. *Journal of Peace Education*, 17(2), 161–185. <https://doi.org/10.1080/17400201.2019.1688140>
42. Appleby, R. S. (2000). *The ambivalence of the sacred: Religion, violence, and reconciliation*. Rowman & Littlefield.
43. Barnett, J., & Rufai, M. (2021, November 16). *The other insurgency: Northwest Nigeria's worsening bandit crisis*. War on the Rocks.

<https://warontherocks.com/2021/11/the-other-insurgency-northwest-nigerias-worsening-bandit-crisis/>

44. Basedau, M. (2017). *The rise of religious armed conflicts in sub-Saharan Africa: No simple answers*. GIGA German Institute for Global and Area Studies. <https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/rise-religious-armed-conflicts-sub-saharan-africa-simple-answers>
45. Casanova, J. (1994). *Public religions in the modern world*. University of Chicago Press.
46. Central Intelligence Agency. (2020). *Central African Republic*. The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/central-african-republic/#people-and-society>
47. Channer, A. (Director). (2010). *An African Answer* [Documentary film]. FLT Films; Initiatives of Change.
48. Chitando, E., Gunda, M. R., & Togarasei, L. (Eds.). (2020). *Religion and development in Africa*. University of Bamberg Press. <https://doi.org/10.20378/irb-47388>
49. Conciliation Resources. (2002). *Reconciliation and justice: "Mato oput" and the Amnesty Act (2002)* (Accord Issue 11: Northern Uganda). <https://www.c-r.org/accord/northern-uganda/reconciliation-and-justice-%E2%80%98mato-oput%E2%80%99-and-amnesty-act-2002>
50. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit. (2018). *Interfaith dialogue on violent extremism (iDove)* [Fact sheet]. https://www.partner-religion-development.org/wp-content/uploads/2023/10/Factsheet_iDove_EN.pdf
51. Enyiaka, C. C. (2019). *Religion, peacebuilding and human security in Africa: A case study of Jos Plateau State Nigeria* (Doctoral dissertation, Howard University).
52. European External Action Service. (2022, July 12). *EEAS annual activity report 2021*.

<https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/EEAS%20Annual%20Activity%20Report%202021.pdf>

53. Faith and Positive Change for Children, Families and Communities (FPCC). (n.d.). *Guidance and tools*. <https://www.faith4positivechange.org/guidance-and-tools>
54. Foret, F. (2021). Religion and the European External Action Service. In G. Davie & L. N. Leustean (Eds.), *The Oxford handbook of religion and Europe*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198834267.013.18>
55. Fox, J. (2006). The multiple impacts of religion on international relations: Perceptions and reality. *Review of International Studies*, 32(2), 393–414. <https://doi.org/10.1017/S0260210506007059>
56. Gifford, P. (2015). *Christianity, development and modernity in Africa*. Hurst & Co.
57. Githigaro, J. M. (2012). Faith-based peacebuilding: A case study of the National Council of Churches of Kenya. *Peace and Conflict Studies*, 19(1)
58. Graybill, L. S. (2019). Peacebuilding in Sierra Leone and religious mediation. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press. <https://oxfordre.com/politics/abstract/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-844>
59. Haynes, J. (2011). *Religion, politics and international relations: Selected essays*. Routledge.
60. Hayward, S., & Marshall, K. (Eds.). (2015). *Women, religion, and peacebuilding: Illuminating the unseen*. United States Institute of Peace Press. <https://www.usip.org/publications/2015/09/women-religion-and-peacebuilding>
61. Humenberger, M. (2018). *Conflict resolution and the role of local religious leaders in the Central African Republic* (Master's thesis)
62. Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
63. International Crisis Group. (2017). *Herders against farmers: Nigeria's expanding deadly conflict* (Africa Report No. 252, pp. 1–30). International Crisis

Group.

<https://www.crisisgroup.org/africa/nigeria/252-herders-against-farmers-nigerias-expanding-deadly-conflict>

64. International Crisis Group. (2017, February 23). *Watchmen of Lake Chad: Vigilante groups fighting Boko Haram* (Africa Report No. 244). International Crisis Group. <https://www.crisisgroup.org/africa/nigeria-cameroon-chad-niger/244-watchmen-lake-chad-vigilante-groups-fighting-boko-haram>
65. International Partnership on Religion and Sustainable Development. (2020, July 30). *The Interfaith Dialogue on Violent Extremism (iDove) at the Paris Peace Forum*. <https://www.partner-religion-development.org/the-interfaith-dialogue-on-violent-extremism-idove-at-the-paris-peace-forum/>
66. International Partnership on Religion and Sustainable Development. (n.d.). *The Interfaith Dialogue on Violent Extremism (iDOVE) at the Paris Peace Forum*. <https://www.partner-religion-development.org/the-interfaith-dialogue-on-violent-extremism-idove-at-the-paris-peace-forum/>
67. Interpeace. (n.d.). *Mozambique: Programme history*. <https://www.interpeace.org/programme/mozambique-1/>
68. John, S. F. (2023). Developing transformatively: Religion and peace mediation in Nigeria. In S. M. Kilonzo, E. Chitando, & J. Tarusarira (Eds.), *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa* (pp. 181–197). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5_11
69. Kabemba, C. K. (2005). From dictatorship and war to democracy: Alternative future for the DRC. *New England Journal of Public Policy*, 19(2), 389–406. <http://hdl.handle.net/20.500.11910/6755>
70. Kaduna Peace Declaration of Religious Leaders. (2002, August 22). *Kaduna Peace Declaration of Religious Leaders*. <https://nifcon.anglicancommunion.org/media/111559/The-Kaduna-Peace-Declaration-of-Religious-Leaders.pdf>
71. Kahumbi, N. (2023). Role of Islamic networks in peacebuilding and development in Kenya, and the war on terror. In S. M. Kilonzo, E. Chitando, & J. Tarusarira

- (Eds.), *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa* (pp. 587–606). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5>
- 72.KAICIID Dialogue Centre. (2022). *KAICIID 2022 annual report*. Vienna, Austria: KAICIID Dialogue Centre.
- 73.KAICIID. (2021, January 27). *KAICIID #Faith4SDGs: Engaging religious actors* [Video]. <https://www.kaiciid.org/stories/videos/kaiciid-faith4sdgs>
- 74.KAICIID. (2024, April). *The African Union Interfaith Dialogue Forum Review Report* (AU-IFDF). https://www.kaiciid.org/sites/default/files/2024-04/au_idf_report-en-web.pdf
- 75.KAICIID. (n.d.). *Africa Region: Promoting peace and reconciliation*. KAICIID Dialogue Centre. <https://www.kaiciid.org/what-we-do/we-work-regionally/africa>
- 76.Kew, D. (2021). *Nigeria's state peacebuilding institutions: Early success and continuing challenges*. Washington, DC: United States Institute of Peace.
- 77.Kilonzo, S. M. (2009). Silent religiosity in a snivelling nation: The role of religious institutions in promoting post-conflict reconciliation in Kenya. *Thought and Practice: A Journal of the Philosophical Association of Kenya*, 1(1), 85–102.
- 78.Kilonzo, S. M. (2023). Religion, peacebuilding, and development in Africa: A critical appreciation. In S. M. Kilonzo, E. Chitando, & J. Tarusarira (Eds.), *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa* (pp. 3–19). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5_1
- 79.Kilonzo, S. M., Chitando, E., & Tarusarira, J. (Eds.). (2023). *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5>
- 80.Komu, S. C., Keneema, C., Sanga, I., Sisiani, M. G., Heberti, J. V., & Msilimo, P. (2025). Mushrooming churches in Africa: A blessing or a curse? *International Journal of Social Science and Human Research*, 8(7), 5346–5350. <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v8-i7-52>

- 81.Lado, L. (2014). *The stakes of investing in religious leadership for peace in sub-Saharan Africa*. Africa Up Close (Wilson Center blog).
<https://www.wilsoncenter.org/blog-post/the-stakes-of-investing-in-religious-leadership-for-peace-in-sub-saharan-africa>
- 82.Lado, L. T. (2021). Religion and peacebuilding in Sub-Saharan Africa. In T. McNamee & M. Muyangwa (Eds.), *The state of peacebuilding in Africa: Lessons learned for policymakers and practitioners* (pp. 47–64). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-46636-7_4
- 83.Leurs, R. (2012). *Are faith-based organisations distinctive? Comparing religious and secular NGOs in Nigeria*. *Development in Practice*, 22(5-6), 704-720.
- 84.Mandaville, P. (2021). Right-sizing religion and religious engagement in diplomacy and development. *The Review of Faith & International Affairs*, 19(S1), 92–97. <https://doi.org/10.1080/15570274.2021.1983345>
- 85.Mandaville, P. G. (Ed.). (2023). *The geopolitics of religious soft power: How states use religion in foreign policy*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780197605806.001.0001>
- 86.Marsden, L. (Ed.). (2012). *The Ashgate research companion to religion and social conflict*. Farnham: Ashgate.
- 87.Marshall, K. (2011, October 31). *A discussion with Pastor James Wuye and Imam Muhammad Ashafa* [Interview]. Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs, Georgetown University.
<https://berkleycenter.georgetown.edu/interviews/a-discussion-with-pastor-james-wuye-and-imam-muhammad-ashafa>
- 88.Maseno, L. (2023). Gender, SDG 16, peacebuilding and development in Kenya. In S. M. Kilonzo, E. Chitando, & J. Tarusarira (Eds.), *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa* (pp. 701–718). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5>
- 89.Mbugua, P. K. (2022). *Interfaith peacebuilding from below in Burundi: Building everyday peace in the lower strata* (Case Study Series No. 4). Faith to Action Network.

90. Mills, C. A., & Eze, C. B. (2024). *The African Union Interfaith Dialogue Forum: Review report (AU-IFDF)*. African Union; KAICIID Dialogue Centre. <https://www.kaiciid.org/resources/publications/african-union-interfaith-dialogue-forum-review-report-au-ifdf-en>
91. Murove, M. F. (Ed.). (2009). *African ethics: An anthology of comparative and applied ethics*. University of KwaZulu-Natal Press.
92. Mutisi, M., & Khamis, K. (2013). *The African Union Panel of the Wise: Strengthening relations with similar regional mechanisms* (Report based on the High Level Retreat of the African Union Panel of the Wise on Strengthening Relations with Similar Regional Mechanisms, Ouagadougou, Burkina Faso, 4–5 June 2012). African Union Peace and Security Department; African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD). <https://www.peaceau.org/uploads/high-level-retreat-of-the-au-panel-of-the-wise.pdf>
93. Nadwa, H. (2016). *The Role of a Mosque in Politics: Muslim Perspectives on Jamia Mosque in Nairobi*. Journal of Law, Policy and Globalization. <https://iiste.org/Journals/index.php/JLPG/article/view/31291>
94. Newey, A. (2024). Religion, peace, and conflict in the Central African Republic: Can faith-based peacebuilding de-escalate violence in Christian and Muslim communities? *Journal of Intersectional Social Justice*. https://www.researchgate.net/publication/380068187_Religion_Peace_and_Conflict_in_the_Central_African_Republic_Can_Faith-Based_Peacebuilding_De-Escalate_Violence_in_Christian_and_Muslim_Communities
95. Nigeria Inter-Religious Council. (n.d.). *About*. <https://www.nirec.org.ng/about.php>
96. Ntakarutimana, E. (2023). *Peacebuilding in an interfaith context in the Great Lakes Region of Africa: The challenges of creating new approaches*. *Journal of Moral Theology*, 12(2), 106–118. <https://doi.org/10.55476/001c.84395>
97. Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.

98. Nzwili, F. (2024, July 22). *Kenyan youth protesters hold Christian leaders to account as they force economic changes*. Episcopal News Service. <https://www.episcopalnewsservice.org/2024/07/22/kenyan-youth-protesters-hold-christian-leaders-to-account-as-they-force-economic-changes/>
99. Okorie, O. U. (2025). Migration and religion in Africa. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*. <https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.905000449>
100. Omare, S., & Kamaara, E. (2023). Peace, justice, and strong institutions: The role of church leaders during political electioneering periods in Kenya. In S. M. Kilonzo, E. Chitando, & J. Tarusarira (Eds.), *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa* (pp. 475–492). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5_27
101. Osaretin, I., & Akov, E. (2013). Ethno-religious conflict and peace building in Nigeria: The case of Jos, Plateau State. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(1), 349. <https://doi.org/10.5901/ajis/2013.v2n1p349>
102. Owusu, F. S., & Malephane, L. (2024). *Social cohesion: An African collage of imperfect tolerance and cautious trust* (Afrobarometer Dispatch No. 871). Afrobarometer.
103. Parsitau, D. (2021, April 9). *The clergy and politicians: An unholy alliance*. The Elephant. <https://www.theelephant.info/analysis/2021/04/09/the-clergy-and-politicians-an-unholy-alliance/>
104. PAX. (n.d.). *Church-led Action Plan for Peace in South Sudan*. PAX for Peace. <https://paxforpeace.nl/what-we-do/programmes/church-led-action-plan-for-peace-in-south-sudan/>
105. Pharatlhathe, K. (2025). *African Union financial reforms: A condition for the organization's autonomy?* Policy Brief (Policy Center for the New South). https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2025-03/PB_Chapter_5_ECO_Kesaobaka%20Pharatlhathe.pdf
106. Powers, G. (2023). *Challenges and opportunities of religious peacebuilding: Insights from the Catholic Peacebuilding Network*. Istituto per gli Studi di

Politica Internazionale (ISPI).

<https://www.ispionline.it/en/publication/challenges-and-opportunities-of-religious-peacebuilding-insights-from-the-catholic-peacebuilding-network-135751>

107. Quaker Peace Network Burundi. (2020). *Conflict prevention and peace education initiatives*. Peace Insight. <https://www.peaceinsight.org/en/organisations/qpn/>
108. Ramadhan, S. (2023). Traditional leaders and the quest for sustainable peace in Kenya. In S. M. Kilonzo, E. Chitando, & J. Tarusarira (Eds.), *The Palgrave handbook of religion, peacebuilding, and development in Africa* (pp. 419–434). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-36829-5>
109. Religious Leaders of Kaduna State. (2002). *The Kaduna Peace Declaration of Religious Leaders*. [Agreement text].
110. Seiple, R. A., & Hoover, D. R. (Eds.). (2004). *Religion and security: The new nexus in international relations*. Rowman & Littlefield.
111. Steen-Johnsen, T. (2020). The rhetoric of love in religious peacebuilding in Ethiopia. *Journal of Contemporary Religion*. <https://doi.org/10.1080/13537903.2020.1810972>
112. Tarusarira, J. (2019). *Reconciliation and religio-political nonconformism in Zimbabwe*. Routledge.
113. The Network for Religious and Traditional Peacemakers. (n.d.). *iDove – Interfaith Dialogue on Violent Extremism*. <https://www.peacemakersnetwork.org/idove-interfaith-dialogue-on-violent-extremism/>
114. The Nonviolence Project. (2025, April 29). *Kenya Finance Bill protests*. University of Wisconsin–Madison, Center for Nonviolence & Peace Studies. <https://thenonviolenceproject.wisc.edu/2025/04/29/kenya-finance-bill-protests/>
115. The Star. (2024, October 28). *IGAD to partner with religious leaders for peace building in the region*. <https://www.the-star.co.ke/news/africa/2024-10-28-igad-to-partner-with-religious-leaders-for-peace-building-in-the-region>

116. Truth and Reconciliation Commission of South Africa. (1998). *Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report*. South African History Archive. <https://sabctrc.saha.org.za/reports.htm>
117. Turay, T. M. (2000). Civil society and peacebuilding: The role of the Inter-Religious Council of Sierra Leone. In D. Lord (Ed.), *Paying the price: The Sierra Leone peace process* (Accord, Issue 9). Conciliation Resources. <https://www.c-r.org/accord/sierra-leone/civil-society-and-peacebuilding-role-inter-religious-council-sierra-leone>
118. UNHCR. (2013). *Welcoming the Stranger: Affirmations for Faith Leaders*. United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.unhcr.org/protection/hcdialogue%20/51b6de419/welcoming-stranger-affirmations-faith-leaders.html>
119. UNICEF. (2023, April 5). *Faith leaders unite in Nairobi to end FGM and child marriage across Eastern and Southern Africa* [Press release]. <https://www.unicef.org/esa/press-releases/faith-leaders-unite-nairobi-end-fgm-and-child-marriage-across-eastern-and-southern>
120. United Nations Alliance of Civilizations. (2017, November 30). *UNAOC & BMW Group announce awardees of the 2017 Intercultural Innovation Award* [Press release]. <https://www.unaoc.org/2017/11/unaoc-bmwgroup-announce-awardees-of-the-2017-intercultural-innovation-award/>
121. United Nations Development Programme. (2022). *Renewed governance and peacebuilding framework for Africa 2022-2025*. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-07/renewed_governance_and_peacebuilding_framework_for_africa_2022-2025_full_document.pdf
122. United Nations Peacekeeping. (n.d.). *AU-ECCAS-UN-EU delegation: Our only agenda is to silence the guns in the CAR*. <https://peacekeeping.un.org/en/au-eccas-un-eu-delegation-our-only-agenda-is-to-silence-guns-car>

123. United Nations Security Council Resolution 2250. (2015). UNSCR 2250 | *Introduction. Youth For Peace.*
<https://www.youth4peace.info/UNSCR2250/Introduction>.
124. United Nations Security Council. (2013). *Resolution 2127 (2013)* (S/RES/2127). <https://www.globalr2p.org/resources/resolution-2127-central-african-republic-s-res-2127/>
125. United Nations Security Council. (2015). *Report of the Secretary-General on the situation in the Central African Republic* (S/2015/576). United Nations.
126. United States Commission on International Religious Freedom. (2023, February). *Religious freedom in Central Africa: Factsheet – Religious freedom concerns in Central Africa.*
<https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2023%20Factsheet%20-%20Religious%20Freedom%20Concerns%20in%20Central%20Africa.pdf>
127. United States Commission on International Religious Freedom. (2025, July 21). *Nigeria country update.* <https://www.uscirf.gov/publications/nigeria-country-update>
128. United States Conference of Catholic Bishops. (2018). *Backgrounder on Democratic Republic of the Congo.*
<https://www.usccb.org/resources/backgrounder-democratic-republic-congo>
129. United States Institute of Peace. (2020, December 9). *Central African Republic: The role of religious leaders in calming conflict.*
<https://www.usip.org/publications/2020/12/central-african-republic-role-religious-leaders-calming-conflict>
130. USC Center on Public Diplomacy. (2011, March). *March 2011: A view from CPD.* https://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/march-2011-view-cpd
131. World Council of Churches. (2022, June 17). *Rev. Prof. Dr Jerry Pillay elected as new WCC general secretary* [Press release].
<https://www.oikoumene.org/news/rev-prof-dr-jerry-pillay-elected-as-new-wcc-general-secretary>

132. World Health Organization, & African Union. (2024). *Roadmap for implementation of the Lusaka Agenda in Africa*. WHO Regional Office for Africa. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/379013/WHO-AFRO-UCN-2024-07.pdf>
133. Yelwa Shendam Peace Affirmation. (2005, February 19). *Yelwa Shendam Peace Affirmation*. Columban Interreligious Dialogue. <https://columbanird.org/wp-content/uploads/2015/04/Resources-Imam-Pastor-Yelwa-Shendam-Peace-Affirmation.doc>
134. Yerokun, T. O. A., & Oni, A. J. (2025). African traditional religion and Christianity: Ethical and religious values in dialogue. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 9(8), 6458–6465.
135. Yerokun, T. O. A., & Oni, A. J. (2025). African traditional religion and Christianity: Ethical and religious values in dialogue. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 9(8), 6458–6465. <https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.908000530>
136. Yusuf, B., & McGarvey, K. (n.d.). *Women religion and peacebuilding in Nigeria*.
137. Zondi, S. (2017). African Union approaches to peacebuilding: Efforts at shifting the continent towards decolonial peace. *African Journal on Conflict Resolution*, 17(1), 105–131.